

ŚLADAMI ŻOŁNIERZY

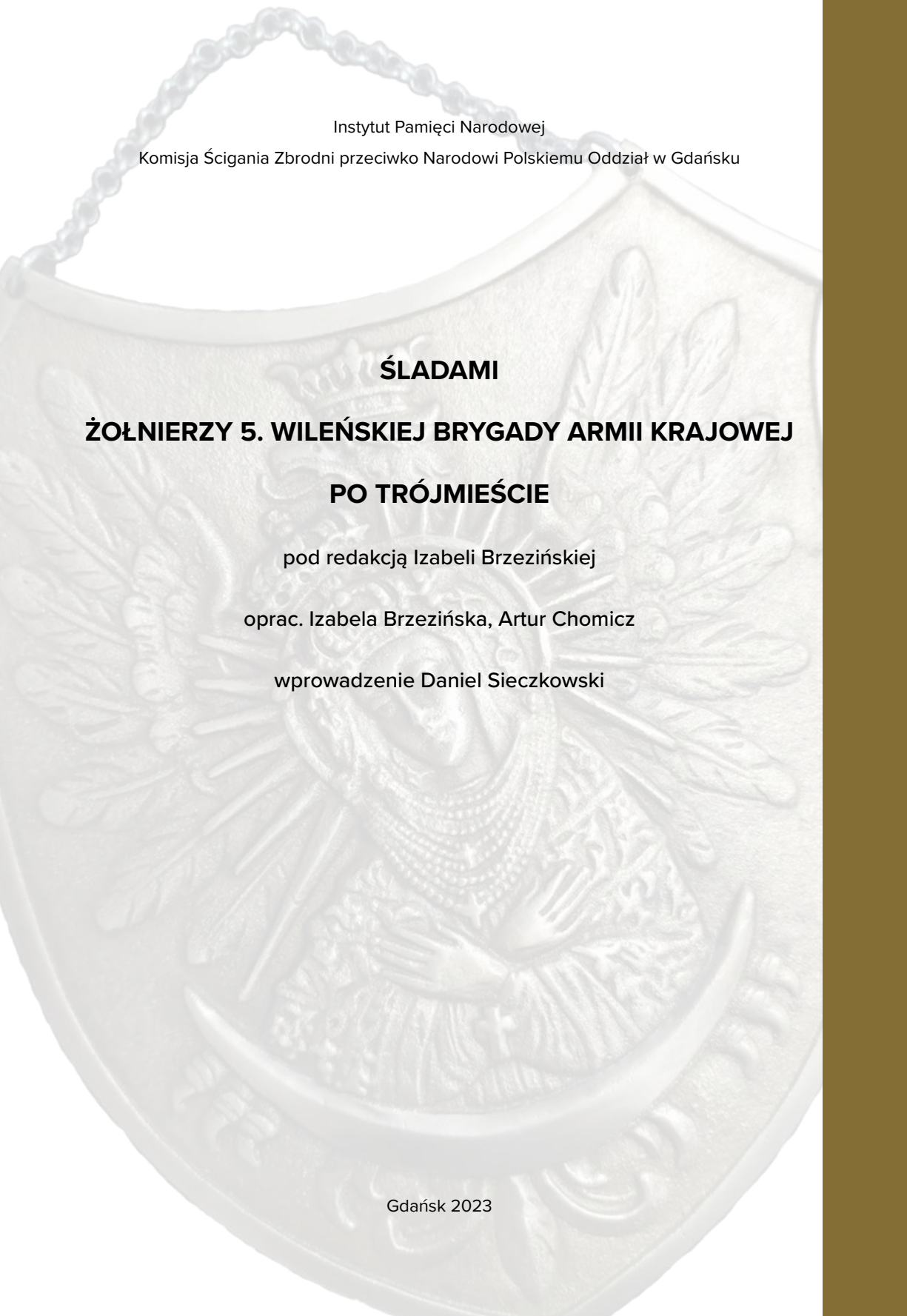
5. WILEŃSKIEJ BRYGADY ARMII KRAJOWEJ

PO TRÓJMIEŚCIE

PRZEWODNIK

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**
Oddział w Gdańsku

Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Gdańsku

ŚLADAMI
ŻOŁNIERZY 5. WILEŃSKIEJ BRYGADY ARMII KRAJOWEJ
PO TRÓJMIEŚCIE

pod redakcją Izabeli Brzezińskiej

oprac. Izabela Brzezińska, Artur Chomicz

wprowadzenie Daniel Sieczkowski

Gdańsk 2023

Recenzent
dr hab. Piotr Niwiński

Redakcja i korekta
Monika Karolczuk

Fotografie zamieszczone w publikacji pochodzą
ze zbiorów Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
oraz zbiorów Izabeli Brzezińskiej i Krzysztofa Drażby

Na okładce kadra dowódca 5. Wileńskiej Brygady AK
ze zbiorów Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

Skład i łamanie oraz projekt okładki
Karolina Maśłowska

Druk i oprawa
Zajder.pl

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
Gdańsk 2023

ISBN: 978-83-8229-721-8

www.ipn.poczytaj.pl
www.ipn.gov.pl

SPIS TREŚCI:

Wprowadzenie.....	4
Spis miejsc.....	9
Gdańsk.....	9
Sopot.....	22
Gdynia.....	24
Biogramy.....	25

WPROWADZENIE

5. Wileńska Brygada AK należy do najśłynniejszych jednostek polskiego podziemia niepodległościowego. Jej dzieje to niemal gotowy scenariusz na film. Powstała na bazie pierwszego oddziału partyzanckiego na Wileńszczyźnie, dowodzonego przez ppor. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”. Oddział ten został podstępnie rozbity przez partyzantkę sowiecką w sierpniu 1943 r. Dowódca, kadra i ok. 80 żołnierzy (z ogólnej liczby ok. 300) zostało zamordowanych. Dowodzenie nad ocalałą kilkunastoosobową grupą przejął rtm. Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”. Odtworzony oddział podjął wkrótce walkę z dwoma wrogami – niemieckim okupantem i sowiecką partyzantką. Pierwszy etap działalności partyzanckiej 5. Brygady zamknął się latem 1944 r. po zajęciu Wileńszczyzny przez Armię Czerwoną. Brygada nie wzięła udziału w operacji „Ostra Brama” (taki kryptonim nosił polski plan zdobycia Wilna przez oddziały Armii Krajowej) i wycofywała się na zachód, aby uniknąć zniszczenia przez Sowietów, usiłujących wziąć na niej odwet za wcześniejsze stawianie im zaciętego oporu. Pod koniec lipca 1944 r. w gminie Porzecze na Grodzieńszczyźnie 5. Brygada została jednakże częściowo rozbrojona. Zdecydowanej większości żołnierzy udało się wymknąć z sowieckiej obławy i grupkami przeniknąć na teren Białostockiego Okręgu AK.

Na wiosnę 1945 r. na Podlasiu 5. Brygada ponownie podjęła walkę. Działając w ramach Armii Krajowej Obywateli (Obywatelskiej) – struktury powstałej na bazie Białostockiego Okręgu AK – w krótkim czasie stała się jej najsilniejszym oddziałem bojowym. Składała się z konspiratorów z Wileńszczyzny, miejscowych ochotników oraz uciekinierów z „ludowego” Wojska Polskiego. Jej żołnierze likwidowali współpracowników NKWD i UB, atakowali mniejsze oddziały formacji komunistycznych, zwalczali pospolity bandytyzm oraz niszczyli placówki UB i posterunki MO. Czasem dochodziło do większych starć z grupami operacyjnymi komunistycznego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Taki przykład stanowi bitwa w Miodusach Pokrzywnych, stoczona 18 sierpnia 1945 r. Brygada rozbiła wówczas grupę operacyjną sowieckiej i polskiej bezpieki. Był to duży sukces w walce z komunistami, zwłaszcza że w starciu został zabity mjr Wasilij Gribko, doradca sowiecki

przy Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim. Ponad miesiąc wcześniej żołnierze 5. Brygady w miejscowości Brzeziny zlikwidowali przedstawicieli sowieckiej prokuratury wojskowej z 5. Armii Pancernej. Rozstrzelano wtedy ppłk. Pawła Wasiljewa oraz dziewięciu innych oficerów, podoficerów i żołnierzy.

Podlaski etap walki 5. Wileńskiej Brygady mjr. „Łupaszk” dobiegł końca we wrześniu 1945 r. Zadecydowały o tym sytuacja w okupowanej przez wojska sowieckie Polsce i brak realnych perspektyw na konflikt zbrojny aliantów zachodnich ze Związkiem Sowieckim. Delegatura Sił Zbrojnych z płk. Janem Rzepeckim na czele, wywodząca się ze struktur dawnej Komendy Głównej Armii Krajowej i pretendująca do roli centralnego ośrodka kierowniczego podziemia niepodległościowego, dążyła do „rozładowania lasów”, czyli wygaszania walki zbrojnej z komunistami. Jednocześnie aresztowani oficerowie DSZ pod wpływem represji ze strony funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa byli zmuszani do wydawania odezw skierowanych do żołnierzy podziemia antykomunistycznego z apelem o ujawnianie się. Delegatura Sił Zbrojnych została rozwiązana przez płk. Rzepeckiego na początku sierpnia. Mjr „Łupaszka” postanowił rozformować brygadę, lecz nie ujawniać się przed komisjami złożonymi z funkcjonariuszy UB. Był zdeterminowany, by walczyć dalej, na innym terenie. Na podjęcie tej decyzji miało wpływ nawiązanie pod koniec lipca 1945 r. kontaktu z przedstawicielami macierzystej jednostki, czyli Wileńskiego Okręgu AK, który jako struktura eksterytorialna ewakuował z zabranej przez Sowieców Wileńszczyzny swe aktywa i odtwarzał się na terenie Polski już w nowych granicach. Dowodził nim mjr Antoni Olechnowicz „Pohorecki”.

Kolejny raz 5. Brygada podjęła walkę o wolność Rzeczypospolitej na Pomorzu, to tu bowiem po zmianie granic osiadła znaczna liczba osób z Wileńszczyzny. Ponadto na Wybrzeże napłynęli mieszkańcy innych części kraju, co ułatwiało ukrycie się. Mjr Szendzielarz znalazł się w Gdańsku 18 września 1945 r. W mieście przebywało wiele osób z Wileńszczyzny, a do znajomych z konspiracji dołączali także kolejni. Spotkanie mjr. „Łupaszk” i mjr. „Pohoreckiego” odbyło się w Gdańsku na przełomie października i listopada. Mjr Szendzielarz podporządkował się Komendzie Okręgu Wileńskiego. „Pohorecki” chciał położyć nacisk na działalność propagandową i wywiadowczą, do działań zbrojnych był nastawiony bardziej sceptycznie. Mimo takiej wizji przełożonego mjr „Łupaszka” konsekwentnie dążył do wyjścia żołnierzy w pole.

Pierwszy etap działalności 5. Brygady na Pomorzu stanowiło utworzenie na początku stycznia 1946 r. trzech patroli dywersyjnych, których zadaniem było zdobywanie środków pieniężnych na prowadzenie dalszych akcji. Zamierzano je pozyskiwać

w instytucjach państwowych podległych komunistycznej administracji. Komuniści w propagandzie przedstawiali ekspropriacje jako zwykłe napady rabunkowe, lecz w dokumentach aparatu represji możemy znaleźć opisy bliższe prawdzie. Po akcji na bank w Koszalinie z 18 marca 1946 r. został sporządzony meldunek, w którym czytamy: „Jeden z bandytów przed odejściem wyraził się, że nie są bandytami, zaś pieniądze będą użyte przez Armię Polską, która walczy z czerwoną zarazą w celu oswobodzenia od nich tych terenów. Dokument na zrabowane pieniądze był następujący: Pokwitowanie. Kwituję sumę 800 000 złotych zabranych z banku rolnego w Koszalinie na cel Wojska Polskiego. Podpis: Dowódca 5. Brygady Wileńskiej »Łupaszka« mjr”. Oprócz akcji propagandowych (rozwiązanie na murach Gdańska ulotek tłumaczących sens walki z sowieckim okupantem i polskimi zdrajcami) oraz akcji na banki czy monopole spirytusowe (jeden z ulubionych celów żołnierzy mjr. „Łupaszki”) likwidowano także współpracowników UB i nadgorliwych członków Polskiej Partii Robotniczej (*de facto* komunistycznej).

Wyjście w pole poprzedzone zostało organizacją od stycznia do kwietnia 1946 r. sieci punktów kontaktowych, magazynów broni i zamelinowanych szpitali. Ostatecznie odtworzenie 5. Brygady Wileńskiej nastąpiło w majątku Chojty nieopodal Malborka, dokąd ściągnięto ludzi z zakonspirowanych miejsc w Trójmieście oraz działających w patrolach dywersyjnych. Zasadniczym terenem działań bojowych miały być Bory Tucholskie – duży kompleks leśny na Pomorzu. Z okazji koncentracji Brygady mjr „Łupaszka” wydał okolicznościowy rozkaz do podległych mu żołnierzy, w którym czytamy: „Żołnierze, w dniu dzisiejszym, tj. 14 kwietnia, 5. Wileńska Brygada wyrusza znowu w teren. Niech ten dzień będzie dla nas dniem pamiętnym, dniem szczęśliwym, że przypadło nam w udziale wyjść z bronią w rękę, po raz trzeci już w czasie tej wojny, i walczyć o wolność tej, która istnieć musi i istnieć nie przestała w naszych sercach polskich. [...] Żołnierze! W związku z wyjściem w pole i z trudnościami poruszania się w terenie żądam od was dyscypliny i karności, bezwzględnej karności, która winna objawiać się w rozumieniu przez każdego z was obowiązków na was ciążyących i wykonywania ich stuprocentowego. Idziemy, bo nam tak każe obowiązek i sumienie prawdziwego Polaka, a Bóg będzie z nami”.

Brygadę podzielono początkowo na dwa szwadrony, później utworzono jeszcze jeden. Operowały one samodzielnie, zbierając się na ustalone wcześniej koncentracje, w trakcie których wyznaczano im zadania. Były one takie same jak rok wcześniej na Białostocczyźnie: ochrona ludności przed represjami komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, atakowanie komunistycznej administracji, rozbijanie posterunków MO, eliminowanie funkcjonariuszy UB i NKWD oraz ich współpracowników. Likwidowano także żołnierzy i oficerów sowieckich, których zatrzymywano

m.in. podczas akcji na pociągi. Działania utrudniał brak siatki konspiracyjnej w terenie, która mogłaby ostrzegać o ruchach aparatu bezpieczeństwa. Problem aprowizacji oddziału rozwiązano częściowo, podejmując akcje na pociągi wiozące paczki z żywnością dostarczaną przez UNRRA (Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy). Część paczek rozdawano miejscowej ludności, zyskując tym samym jej sympatię. Życzliwy stosunek ludności do partyzantów był efektem ich poprawnego zachowania się. Dyscyplina wojskowa, umundurowanie i ryngrafy z Matką Boską Ostrobramską na piersiach wzbudzały zaufanie i Kaszubów, i Kociewiaków. Gospodarzom płacono za jedzenie, unikając siłowej rekwizycji. Było to o tyle ważne, że partyzantka skonfliktowana z ludnością nie utrzymałaby się długo w terenie. Dostrzegały to władze bezpieczeństwa, pisząc w meldunkach, że pracę operacyjną „utrudnia wrogie nastawienie ludności cywilnej do naszych grup operacyjnych i zwiadowczych”.

Działania 5. Brygady na Pomorzu charakteryzowały rozmach i brawura. Dość wspomnieć, że o rajdzie ppor. Zdzisława Badochy „Żelaznego” (w ciągu jednego dnia, 19 maja 1946 r., jego szwadron rozbił siedem posterunków MO, dwie placówki UB i kilka spółdzielni oraz zerwał łączność w dwóch powiatach) informowało radio BBC. Niezwykła ruchliwość szwadronów poruszających się zarekwirowanymi komunistom samochodami zwielokrotniała siły partyzantów w oczach bezpieki. Nic zatem dziwnego, że żołnierze mjr. „Łupaszki” byli zaciekle ścigani, a komuniści rzucili przeciwko nim dwudziestokrotnie liczniejsze siły. Mimo to do końca listopada 1946 r., czyli do chwili zaprzestania działalności bojowej na Pomorzu, żołnierze Brygady wykonali ponad 230 akcji, likwidując w samym tylko województwie gdańskim 39 osób – w tym 18 funkcjonariuszy UB i ich konfidentów. Ostateczny kres eksterytorialnemu Wileńskiemu Okręgowi Armii Krajowej położyła akcja bezpieczeństwa o kryptonimie „X” z czerwca 1948 r., wymierzona w byłych lub ciągle aktywnych konspiratorów z Wileńszczyzny i przeprowadzona w całej Polsce. Pod koniec czerwca tegoż roku we Wrocławiu został aresztowany m.in. mjr „Pohorecki”, a kilka dni później w Osielcu koło Jordanowa, na południe od Krakowa, mjr „Łupaszka”. Przeszli oni wraz ze swoimi współpracownikami ciężkie śledztwo i zostali skazani na karę śmierci, którą wykonano 8 lutego 1951 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie.

5. Wileńska Brygada mocno zaznaczyła swoją obecność w Trójmieście. Tu ściągali ludzie wyrzuceni przez Sowieców z Wileńszczyzny, tu także znaleźli się żołnierze Brygady, którzy swoją obecność zaakcentowali szczególnie w dwóch

dzielnicach Gdańska: Wrzeszczu i Oliwie. To tam, m.in. przy ul. Liczmańskiego, ukrywał się mjr „Łupaszka”, a w domu przy ul. Wróblewskiego aresztowana została Danuta Siedzikówna „Inka”. Po Gdańsku, Gdyni i Sopocie, a nawet Wejherowie, rozrzucone były punkty kontaktowe i magazyny broni (m.in. we Wrzeszczu przy ul. Kościuszki 99/1 czy w Wejherowie przy ul. Sobieskiego 24/7), a także ośrodki działalności propagandowej i dywersyjno-bojowej (Urząd Pocztowy w Oliwie czy budynek Monopolu Spirytusowego w Sopocie).

Opisane w przewodniku miejsca zostały wytypowane przede wszystkim na podstawie wspomnień (wywołanych w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w.) uczestników i świadków ówczesnych wydarzeń. Część uzyskanych w ten sposób informacji znajduje potwierdzenie w dokumentach archiwalnych, weryfikację taką utrudnia jednak fakt, że członkowie 5. Brygady starali się zachować konspirację. Należy także uwzględnić upływ czasu (wspomnienia po ponad 40 latach), zawodność ludzkiej pamięci oraz znaczne zmiany w topografii miejskiej. To wszystko sprawia, że choć autorzy dołożyli wszelkich starań, aby potwierdzić przywoływane w przewodniku informacje, mogą się w nim pojawiać ewentualne pomyłki lub nieścisłości.

SPIS MIEJSC ZWIĄZANYCH Z 5. WILEŃSKĄ BRYGADĄ AK W TRÓJMIEŚCIE

GDAŃSK GDAŃSK-OLIWA

1. ALFA LICZMAŃSKIEGO 6

Pierwsza kwatera rodziny
mjr. Zygmunta Szendzielarza
„Łupaszki”: jego teściowej
– Wandy Swolkień i córki Basi,
które już w sierpniu 1945 r. prze-
prowadziły się do Gdańska-Oliwy.

2. ALFA LICZMAŃSKIEGO 18

Kwatera mjr. Zygmunta
Szendzielarza „Łupaszki”.
Mieszkanie zajmowane przez sio-
stry Jadwigę i Natalię Laskowskie.
Mjr „Łupaszka” przybył do
Gdańska 18 września 1945 r.
Po 2–3 tygodniach przeniósł się
do kolejnego mieszkania udostęp-
nionego przez siostry Laskowskie
przy ul. Podhalańskiej 15/13.

3. PODHALAŃSKA 15/13

(NA PODDASZU)

W tym lokalu przebywał mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” do listopada 1945 r. – do jego przypadkowego aresztowania podczas awantury z żołnierzami LWP w barze w Gdańsku-Oliwie.

4. SŁONECZNA 4

Pod tym adresem mieszkał Henryk Borowski – członek sztabu Wileńskiego Okręgu AK.

5. URZĄD POCZTOWY, STARY RYNEK OLIEWSKI 18, DAWNIEJ ARMII RADZIECKIEJ 18

W trakcie akcji przeprowadzonej 16 marca 1946 r. na urząd pocztowy żołnierze „Łupaszki” zdobyli 80 tys. zł. Akcję przeprowadzili: Józef Bandzo „Jastrząb”, Tadeusz Urbanowicz „Moskito”, Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”.

6. DOM DZIECKA W GDAŃSKU

POLANKI 122

Punkt kontaktowy
prawdopodobnie w Domu Dziecka
w Gdańsku-Oliwie.

GDAŃSK-WRZESZCZ

7. HENRYKA SIENKIEWICZA 12

Mieszkanie Franciszka Wielkiego.
Korzystali z niego Wacław Beynar
„Orszak”, Stanisław Szczykno „Staś”,
Antoni Rymsza „Maks” i Aldona
Rymsza „Aldona”.

8. GRUNWALDZKA 168/5

W tym miejscu stał budynek, w którym było zlokalizowane mieszkanie rodziny Fijałkowskich (bracia Jerzy i Zbigniew należeli do 5. Wileńskiej Brygady mjr. „Łupaszki”).

**9. GEN. CHARLESA DE GAULLE'A 3A
DAWNIEJ WIĄZOWA 3A**

Mieszkanie Rajmunda Judzisa,
pracownika PKP w Gdańsku.
W nim odbyła się zbiórka przed
akcją na dworzec. W lokalu tym do
momentu aresztowania przebywał
wachm. Wacław Beynar „Orszak”.

**10. ZBYSZKA Z BOGDAŃCA
(24 LUB 42)**

Punkt kontaktowy w mieszkaniu
Sabiny Korejwo.

11. STANISŁAWA WYSPIAŃSKIEGO 22C

Mieszkanie Sabiny Korejwo.
Ukrywali się w nich sierż. Józef
Bandzo „Jastrząb” oraz Tadeusz
Urbanowicz „Moskito”.

12. WŁADYSŁAWA REYMONTA 3/1

Kancelaria Okręgu Wileńskiego w mieszkaniu Józefa Borodziuka. W tym lokalu zorganizowano bieżące archiwum i urządzano spotkania członków sztabu z komendantem. W parapecie okiennym wykonano specjalną skrytkę.

13

13. URZĄD SKARBOWY W GDAŃSKU-WRZESZCZU, GRUNWALDZKA 137

Miejsce akcji ekspropriacyjnej z 1 marca 1946 r., podczas której zdobyto 167 tys. zł. Ponownie podkomendni mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” akcję na ten urząd przeprowadzili 8 kwietnia 1946 r. Zabrali wówczas z kasy 10 tys. zł. Dokonali tego Józef Bandzo „Jastrząb”, Tadeusz Urbanowicz

„Moskito”, Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”. Akcja zakończyła się śmiercią „Pędzelka”. Podczas odskoku z miejsca zdarzenia żołnierze mjr. „Łupaszki” trafili na pododdział wojskowy. „Pędzelek” został ranny. Podobno, wg jego brata Jerzego Fijałkowskiego „Stylowego”, „Pędzelek” ostrzeliwał się w ruinach domu na rogu ulic Staszica i Słowackiego. Ostatecznie popełnił samobójstwo. Dr hab. Piotr Niwiński ustalił, że miało to miejsce w zburzonej kamienicy na rogu ulic Jesionowej i Grunwaldzkiej.

14. JANA DEKERTA

Przy tej ulicy został rozpoznany oddział Józefa Bandzy „Jastrzębia” wracający z akcji przeprowadzonej 8 kwietnia 1946 r. na Urząd Skarbowy.

15. DO STUDZIENKI, DAWNIEJ MORSKA

W tym miejscu w noc sylwestrową 1945/1946 Marian Jankowski „Marek”, Henryk Kazimierczak „Czajka” i Longin Jarmołkiewicz „Lolek” rozbroili oficera LWP. Zdobyli pistolet TT z magazynkiem.

ZAKŁAD FRYZJERSKI W GDAŃSKU-WRZESZCZU (BRAK INFORMACJI O DOKŁADNEJ LOKALIZACJI)

W zakładzie fryzjerskim w końcu stycznia 1946 r. doszło do rozbrojenia porucznika LWP, czego dokonali Jerzy Fijałkowski „Stylowy” i młody chłopak z Oliwy. Zdobyli pistolet TT z magazynkiem.

16. BOLESŁAWA CHROBREGO 47

Punkt kontaktowy Feliksa
Selmanowicza „Zagończyka”
u rodziny Wandy Minkiewicz
„Danki”.

15

16. BOLESŁAWA CHROBREGO

W mieszkaniu przy tej ulicy funkcjonariusze kontrwywiadu zastawili pułapkę. Prawdopodobnie lokal był skrzynką kontaktową „Stoczni”. Na szczęście lokatorka była czujna i ostrzegła konspiratorów. Zdjęta z parapetu kwiaty mogące świadczyć o tym, że lokal jest bezpieczny.

17. SAPERÓW 19

W mieszkaniu pod tym adresem po aresztowaniu „Zagończyka” ukrywali się Bolesław Mikulewicz „Bolek”, Jan Bryś „Szczapa” oraz N.N. „Zbyszek”.

18. TADEUSZA KOŚCIUSZKI 99

Punkt kontaktowy u Eleonory Kozłowskiej – znajomej Feliksa Selmanowicza „Zagończyka” z Wileńszczyzny.

19. JESIONOWA 5

W lokalu tym był jeden z punktów kontaktowych wachm. Wacława Beynara „Orszaka”.

20 kwietnia 1946 r. zostali w nim aresztowani Regina Mordas-Żylińska oraz Zygmunt Augustowski „Hubert”.

20. JULIUSZA SŁOWACKIEGO 13

Mieszkanie Wacława Beynara „Orszaka”. Na początku kwietnia 1946 r. w mieszkaniu tym funkcjonariusze WUBP założyli „kocioł”.

20. KOMENDA MIASTA (GARNIZON WOJSKOWY), JULIUSZA SŁOWACKIEGO

Zostali tam doprowadzeni aresztowani w Gdańsku-Oliwie: Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, Jerzy Jezierski „Stefan”, Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”, a także Józef Kamiński „Student”.

**21. AL. GEN. JÓZEFA HALLERA 116
DAWNIJ FRANKLINA DELANO
ROOSEVELTA 116**

Lokal por. Zygmunta Augustowskiego „Huberta”, w którym mieszkał razem z żoną Ireną Pelikan-Augustowską. W tym miejscu 18 kwietnia 1946 r. przekazano Reginie Mordas-Żylińskiej „Reginie” część medykamentów. Umówiono się, że resztę otrzyma 20 kwietnia 1946 r., ale tego dnia łączniczka została aresztowana wraz z adiutantem komendanta Okręgu Wileńskiego por.

Zygmuntem Augustowskim. „Regina” podawała, że miało to miejsce w kwaterze przy ul. Partyzantów. Dr hab. Piotr Niwiński twierdzi, że przy ul. Jesionowej.

22. ZYGMUNTA WRÓBLEWSKIEGO 7

Mieszkanie Mikołajewskich. W nim ukrywali się Henryk Urbanowicz „Zabawa”, Marian Jankowski „Marek” i Henryk Wojczyński „Mercedes”. Tam też 20 lipca 1946 r. została aresztowana Danuta Siedzikówna „Inka”. Na ścianie budynku umieszczono tablicę upamiętniającą to wydarzenie.

**23. BIURO ELEKTROWNI MIEJSKIEJ
W GDAŃSKU-WRZESZCZU,
JAŚKOWA DOLINA 9**

13 lipca 1946 r. żołnierze mjr. „Łupaszk” przeprowadzili akcję na kasę biura elektrowni miejskiej, zakończoną niepowodzeniem z powodu zbyt wczesnego alarmu kasjera. W akcji wzięli udział: Marian Jankowski „Marek”, Henryk Urbanowicz „Zabawa”, Henryk Wojczyński „Mercedes” i Robert Nakwas-Pugaczewski „Okoń”.

24. STANISŁAWA PAWŁOWSKIEGO

Akcja na stacji bebzynowej CPN przy tej ulicy 1 kwietnia 1946 r. Przeprowadzili ją Henryk Urbanowicz „Zabawa”, Marian Jankowski „Marek”, Longin Jarmołkiewicz „Lolek”. Zarekwirowano 30 tys. zł.

25. PARTYZANTÓW 45

W lokalu tym zamieszkał Jakub Kostianiuk ps. „Kostek” – żołnierz garnizonu miasta Wilno, podkomendny kpt. Aleksandra Tomaszewskiego. Przyjechał z Wrocławia, do którego trafił z Wilna.

26. POLITECHNICZNA 3

Punkt kontaktowy.

27. ZAWISZY CZARNEGO 1

Punkt kontaktowy.

28. BIURO GAZOWNI, PARKOWA

(OBECNIE PRAWDOPODOBNIIE PAWŁOWSKIEGO)

W marcu 1946 r. patrol w składzie: Marian Jankowski „Marek”, Henryk Urbanowicz „Zabawa”, Robert Nakwas-Pugaczewski „Okoń”, Zdzisław Zielen „Orlik” przeprowadzili akcję na biuro gazowni.

29. BIURO GAZOWNI MIEJSKIEJ, MORSKA

„Mercedes” i Zdzisław Zieler „Orlik” przeprowadzili akcję, w której pozyskali 20 tys. zł na cele organizacyjne.

GDAŃSK-ŚRÓDMIEŚCIE

20

**30. STACJA KOLEJKI PODMIEJSKIEJ
NA DWORCU PKP GDAŃSK GŁÓWNY**

Miejsce pierwszej akcji ekspropriacyjnej. Akcją na stację kolejki podmiejskiej na Dworcu PKP Gdańsk Główny dowodził Zdzisław Badocha „Żelazny”. Był przebrany za kolejarza. Akcja nie powiodła się, gdyż kasjer nabrał podejrzeń i nie chciał otworzyć drzwi służbowych. Tak została zapamiętana przez jed-

nego z uczestników Jerzego Fijałkowskiego „Stylowego”: „Akcję przeprowadził patrol pod dowództwem ppor. „Żelaznego”. W akcji uczestniczyli: »Lufa« [Henryk Wieliczko], mój brat Zbyszek [»Pędzelek«] oraz ja [»Stylowy«]. Przed akcją zbieraliśmy się na punkcie kontaktowym we Wrzeszczu przy ul. Wiązowej 3a, w mieszkaniu Reymonta [Rajmunda] Judzisa, pracownika PKP w Gdańsku. [...] Pojechaliliśmy do Gdańska, pozostawiając samochód w pewnej odległości od dworca, w okolicy mostu Błędnik. Zająłem wyznaczone stanowisko przy drzwiach, ubezpieczając wejście od strony ulicy. «Żelazny» i Zbyszek weszli do hallu głównego. P[od]por[ucznik] »Żelazny«, przebrany w mundur kolejarza, podając się za pracownika PKP z paczką w ręku usiłował nakłonić kasjera do otwarcia drzwi pomieszczenia kasowego celem przyjęcia przesyłki służbowej. Kasjer drzwi jednak nie otworzył. Po oddaniu kilku strzałów w kierunku pomieszczeń kasowych patrol nasz wycofał się do czekającego samochodu i pośpiesznie odjechaliliśmy w kierunku Wrzeszcza” (za: T. Łabuszewski, *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017, s. 46).

**31. ARESZT ŚLEDczy W GDAŃSKU,
KURKOWA 12**

W areszcie 28 sierpnia 1946 r. o godz.
6.15 zostali rozstrzelani Danuta
Siedzikówna „Inka” oraz Feliks
Selmanowicz „Zagończyk”.

**32. PUNKT PAŃSTWOWEGO MONOPOLU
SPIRYTUSOWEGO, ŁĄKOWA 29**

W tym miejscu przeprowadzono nie-
udaną akcję na Państwowy Monopol
Spirytusowy. Nie wiadomo, czy została
przeprowadzona na zlecenie Feliksa
Selmanowicza „Zagończyka”. Podobno
grupę sformował były podkomend-
ny Selmanowicza z Wileńszczyzny
N.N. „Szary”. Członkowie grupy to:
Stanisław Martyniak „Mocny”, N.N.
„Ludwik”, N.N. „Szary”, N.N. „Roman”
oraz Roman Korbutt „Karaffa”. W czasie
akcji grupę rozbito. Ucieczka powiodła
się jedynie Korbuttowi
i N.N. „Romanowi”.

GDAŃSK-STOGI

33. JODŁOWA 49/1
Magazyn broni

SOPOT

34. PAŃSTWOWY MONOPOL SPIRYTUSOWY W SOPOCIE, BOHATERÓW MONTE CASSINO 37 (NIEGDYŚ KONSTANTEGO ROKOSSOWSKIEGO)

21 marca 1946 r. akcję na Państwowym Monopolu Spirytusowym w Sopocie przeprowadzili Józef Bandzo „Jastrząb”, Tadeusz Urbanowicz „Moskito” oraz Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”.

Zabrali 400 tys. zł. Na miejscu pozostawili pokwitowanie o treści: „Zabrano z Monopolu Spirytusowego 350 tys. i z szuflady 50, razem 400 tys. zł. Dowódca oddziałów partyzanckich – »Łupaszka«”.

35. GEN. JÓZEFA WYBICKIEGO 45

Punkt kontaktowy Feliksa Selmanowicza „Zagończyka” w Sopocie.

36. ADAMA MICKIEWICZA 27

Pod tym adresem mieszkał Mikołaj Sprudin „Szerszeń”, były podwładny „Łupaszki” z czasu walki na Wileńszczyźnie. Na Pomorzu był współpracownikiem oddziału. Robił partyzantom zdjęcia do fałszywych dokumentów, które wytwarzała komórka legalizacyjna.

37. ADAMA MICKIEWICZA 45

U Leszka Krzywickiego zorganizowano
bazę dla partyzantów oraz drukarnię.
Tam 8 lipca 1946 r. został aresztowany
„Zagończyk”.

38. GRUNWALDZKA 25

Punkt kontaktowy
w mieszkaniu zajmowanym przez
rodzinę Janiny Wasiłojć-Smoleńskiej
„Jachny”.

39. GEN. WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO 4

Mieszkanie Stanisława Jaroszewicza,
byłego żołnierza mjr. Zygmunta
Szendzielarza „Łupaszki”.

GDYNIA

**41. PLAŻA W GDYNI NIEDALEKO
AL. MARSZ. JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO,
DAWNIEJ UL. CZOŁGISTÓW**

Miejsce spotkania Reginy Mordas-
-Żylińskiej „Reginy” z Antonim
Olechnowiczem „Pohoreckim”
16 kwietnia 1946 r.

41. AL. MARSZ. JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, DAWNIEJ UL. CZOŁGISTÓW 5

Mieszkanie zajmowane przez Antoniego Olechnowicza
„Pohoreckiego” i jego żonę Elmirę.

42. ŚWIĘTOJAŃSKA 139/3

Lokal kontaktowy Komendy Okręgu
oraz „meliny” dla partyzantów.

43. MARSZ. FERDYNANDA FOCHA 7

Lokal kontaktowy.

BIOGRAMY

ZYGMUNT AUGUSTOWSKI „HUBERT” (1915–2008)

Urodził się 11 1915 r. w Wilnie jako syn Witolda i Aliny z domu Kulesza. W latach 1924–1933 uczęszczał do wileńskiego Gimnazjum Ojców Jezuitów. Następnie szkolił się w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Szkołę ukończył w stopniu plutonowego w 1933 r. Został przydzielony do 7. szwadronu pionierów w Wileńskiej Brygadzie Kawalerii. Po powrocie do rodzinnego miasta zaczął studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego. Wstąpił w szeregi korporacji studenckiej Konwent Polonia. Uczestniczył w wojnie obronnej Polski 1939 r.

Po ustaniu walk podjął próbę ucieczki na Zachód. Został aresztowany przez Niemców i przewieziony na Pomorze Zachodnie, gdzie przebywał do czerwca 1940 r. Z niewoli wykupiony przez rodzinę. Wstąpił w szeregi Związku Walki Zbrojnej. Używał pseudonimu „Hubert”. Od 1942 r. działał w komórce „Wachlarz”. W 1943 r. został dowódcą ośrodka dywersji Wileńskiego Okręgu Armii Krajowej. W styczniu 1944 r. mianowano go dowódcą Kedywu miasta Wilna. Uczestniczył w operacji „Ostra Brama”. Po jej zakończeniu został przeniesiony do tajnej organizacji „NIE”, gdzie dowodził oddziałem specjalnym, z którym przybył na teren Pomorza wiosną 1946 r. Został aresztowany w Wielką Sobotę 1946 r. w Sopocie pod zarzutem współpracy z mjr. „Łupaszka”. Trzy miesiące później odbił go z więzienia jego brat, Kazimierz. Po ucieczce z zakładu karnego prowadził dalej działalność konspiracyjną, organizując grupę wywiadowczą na polecenie Komendy Głównej WiN, współpracował m.in. z Feliksem Selmanowiczem, żołnierzem 5. Wileńskiej Brygady AK.

Ponownie został aresztowany w 1948 r. i skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na karę śmierci. Wyrok zamieniono na 10 lat więzienia. Karę odbywał w Warszawie w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Na mocy amnestii został zwolniony w 1956 r. Pracował w diecezji poznańskiej jako radca. W tym samym czasie

podjął współpracę z organami bezpieczeństwa Polski Ludowej jako tajny współpracownik. Rozpracowywał środowiska byłych żołnierzy Armii Krajowej oraz duchowieństwo katolickie. Pracę na rzecz Służby Bezpieczeństwa zakończył dopiero w marcu 1990 r. Zmarł 20 III 2008 r. w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu Wilanowskim. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN By, 070/434 t.12, *Akta śledztwa w sprawie przynależności do powojennej organizacji niepodległościowej prowadzonej przeciwko: Szendzielarz Zygmunt, pseudonim „Łupaszko”, imię ojca: Karol, ur. 12-03-1910 r. i in.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

JÓZEF BANDZO „JASTRZĄB” (1923–2016)

Urodził się 21 X 1923 r. w Wilnie jako syn Kazimierza i Jadwigi z Rogińskich. Uczył się w Wilnie i tam też należał do 11. Wileńskiej Drużyny Harcerzy. Po zakończeniu nauki w Gimnazjum Elektromechanicznym w Wilnie przeprowadził się do rodziców mieszkających wówczas w Glinciskach. Tam w 1942 r. wstąpił do Armii Krajowej. Od października 1943 r. pozostawał w szeregach 3. Wileńskiej Brygady AK dowodzo-

nej przez por. Gracjana Fróga „Szczerbca”. Pełnił funkcję dowódcy drużyny w 1. kompanii szturmowej por. Romualda Rajsa „Burego”.

Brał udział we wszystkich ważniejszych bitwach i akcjach prowadzonych przez 3. Wileńską Brygadę AK. W bitwie pod Murowaną Oszmianką (14 V 1944 r.) został ranny w rękę. Rekonwalescencję przechodził m.in. w Glinciskach tuż po mordzie dokonanym na mieszkańcach majątku przez litewskich policjantów. Latem 1944 r. powrócił do Wilna w celu kontynuowania pracy konspiracyjnej, jednak już w listopadzie został aresztowany przez NKWD. Dzięki szczęściu i sprytowi, który nieraz ratował go z opresji, zdołał uciec.

Posługując się fałszywymi dokumentami, przedostał się na Lubelszczyznę. Tam zoperowano mu rękę. Podczas pobytu w szpitalu dowiedział się, że jego dawni towarzysze broni podjęli walkę z Sowietami i komunistami na Podlasiu. Bandzo udał się tam i nawiązał kontakt z żołnierzami 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej. Pierwszym napotkanym dowódcą był por. Zygmunt Błażejewicz „Zygmunt”. Po

rozwiązaniu 5. Wileńskiej Brygady AK we wrześniu 1945 r. przeszedł z prawie całym szwadronem Romualda Rajsa „Burego” do Narodowego Zjednoczenia Wojskowego. Podkomendnym mjr. „Łupaszki” ponownie został w lutym 1946 r. na Pomorzu. Dołączył do oddziału w Jodłówce w powiecie sztumskim. W sierpniu tego roku poprosił dowódcę o urlop, który został mu udzielony. Ujawnił się przed Urzędem Bezpieczeństwa w 1947 r. Przez wiele lat był inwigilowany i prześladowany.

W latach 60. został aresztowany i skazany na dożywotnie więzienie. Wyszedł na wolność po 16 latach. Zmarł 16 X 2016 r. w hospicjum w Wołominie, został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Pośmiertnie otrzymał awans na podpułkownika. [I.B]

Źródła:

- Bandzo J., *Tak było. Wspomnienia partyzanta 3. i 5. Wileńskiej Brygady AK*, wstęp P. Niwiński, Warszawa 2019.
- „Za świętą sprawę”. Szlakiem żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”, P. Niwiński, współpraca Ł. Borkowski, P. Malinowski, Gdańsk 2011.

WACŁAW BEYNAR „ORSZAK” (1914–1997)

Urodził się 19 XI 1914 r. w Wilnie. Był synem Konstantego i Emilii z domu Misztowt. W latach 1935–1936 służył w Wileńskiej Brygadzie Kawalerii, następnie został przeniesiony do rezerwy. Nie uczestniczył w wojnie obronnej Rzeczypospolitej w 1939 r. Po inwazji sowieckiej na Polskę pracował jako robotnik. W pierwszych latach okupacji niemieckiej pomagał Żydom, przez co interesowało się nim Gestapo. Wiosną 1943 r. wstąpił do oddziału por. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”, który został rozbity przez Sowietów w sierpniu 1943 r. Jesienią nawiązał kontakt z mjr. „Łupaszka”.

Wstąpił w szeregi 5. Wileńskiej Brygady AK, w której pełnił rolę dowódcy drużyny, a później radiotelegrafisty i łącznika dowódcy. Posługiwał się pseudonimami „Śmiały”, „Orszak”. Wiosną 1945 r. wraz z oddziałem przybył na teren Białostocczyzny.

Po zakończeniu działań wojennych w Europie pojechał do Wilna po swoich braci, z którymi ewakuował się do Polski, gdzie kontynuował działalność partyzancką u boku mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Na początku 1946 r. pojawił się

w Gdańsku. Zaopiekował się rodziną Szendzielarza, a następnie organizował drukarnię propagandowych ulotek 5. Wileńskiej Brygady AK.

9 IV 1946 r. został aresztowany przez milicjantów, następnie przekazany w ręce Urzędu Bezpieczeństwa, który podjął próbę zwerbowania Beynara jako agenta. Pomimo pozorów pójścia na współpracę „Orszak” misji nie wykonał, uciekł z powrotem do oddziału. O zaistniałej sytuacji poinformował Zygmunta Szendzielarza. W czerwcu 1946 r. nawiązał kontakt z żołnierzami Polskich Sił Zbrojnych przebywającymi w Niemczech. Opowiedział im o działalności 5. Wileńskiej Brygady AK. Miesiąc później na polecenie „Łupaszki” podjął pracę w młynie we wsi Królowe w powiecie głubczyckim. Tu ukrywał dokumenty konspiracyjne. W kwietniu 1947 r., zagrożony aresztowaniem, przeprowadził się w okolice Wałbrzycha. Rok później zamieszkał na Pomorzu u brata. Przez cały ten czas prowadził działalność łącznika.

Został aresztowany 24 VI 1948 r. w Gdyni. W czasie śledztwa był bity i torturowany. 25 VI 1949 r. został skazany na karę śmierci. Bolesław Bierut zmienił wyrok na 15 lat więzienia. Został zwolniony na mocy amnestii w 1956 r. Zamieszkał w Sulechowie. Był inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa do 1989 r.

Zmarł 26 IX 1997 r. Został pochowany na cmentarzu w Sulechowie. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Bi, 011/48, *Sprawa obiektowa krypt. „Łupaszka” dot. Rozpracowania V i VI Brygady Wileńskiej działającej na terenie pow. Bielsk Podlaski.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

JAN BRYŚ VEL STANISŁAW JANKOWSKI „SZCZAPA” (1920–?)

Urodził się 16 V 1920 r. w Łyntupach w powiecie świeciańskim jako syn Józefa i Marii z Czujwidów. W maju 1944 r. wstąpił do 4. Wileńskiej Brygady pod dowództwem por. Longina Wojciechowskiego „Ronina”. Po rozbrojeniu Brygady przez Sowieców w 1944 r. został internowany w Kałudze, gdzie przebywał 1,5 roku. Po wyjściu na wolność udał się na Pomorze. W 1946 r. należał do patrolu dywersyjnego dowodzonego

przez Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Przeprowadzał akcje w Olsztynie. Na terenie Trójmiasta przechowywał i kolportował ulotki 5. Wileńskiej Brygady AK.

17 VIII 1946 r. został skazany przez Sąd Rejonowy w Gdańsku na 15 lat więzienia, utratę praw publicznych i honorowych na 5 lat oraz przepadek mienia. 10 VI 1950 r. udzielono mu 6-miesięcznej przerwy w odbywaniu kary. [I.B.]

Źródła:

- IPN GD 222/1, *Akta w sprawie karnej dotyczącej przynależności do 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej Oddział „Zagończyka” prowadzonej przeciwko Feliks Selmanowicz i in.*
- IPN GD 146/3, *Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko Krystynie Lemków [Lenk/Lenkównie].*

JÓZEF BORODZIUK (1900–1977)

Urodził się 23 VII 1900 r. w miejscowości Jatwież na Białorusi jako syn Jana i Justyny. Okres II wojny światowej spędził w Wilnie. Był w szeregach 3. Wileńskiej Brygady AK.

Po zakończeniu wojny zamieszkał w Gdańsku, gdzie rozpoczął współpracę z 5. Wileńską Brygadą AK. W jego mieszkaniu przy ul. Reymonta 3/1 znajdowała się kancelaria konspiracji wileńskiej. W 1947 r. za działalność w oddziale „Łupaszk” został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na 5 lat więzienia. W wyniku amnestii wyszedł na wolność i kontynuował działalność konspiracyjną. W 1949 r. był jednym z oskarżonych w procesie Roberta Nakwasy-Pugaczewskiego. Otrzymał karę 4 lat pozbawienia wolności. [A.Ch.]

Zmarł 9 X 1977 r., został pochowany na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku.

Źródła:

- AIPN Gd, 284/835/6, *Akta w sprawie karnej przeciwko: Nakwas–Pugaczewski Robert, Bejnar Alfons i innym oskarżonym o współpracę z nielegalną organizacją AK.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

HENRYK BOROWSKI „TRZMIEL” (1913–1951)

Urodził się 13 IX 1913 r. w Wilnie. Był synem Józefa i Julii z Leoszków. Część dzieciństwa spędził w Rosji. Do Polski powrócił w 1922 r. Z zawodu był prawnikiem. W okresie międzywojennym pracował w Gdańsku-Oliwie. W 1936 r. ukończył kurs podchorążych rezerwy w Grodnie.

Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. W lipcu 1942 r. wstąpił do Armii Krajowej. Posługiwał się

pseudonimem „Trzmiel”. Działał w grupie „Cecylia” zorganizowanej przy Komendzie Okręgu AK jako komórka kontrwywiadowcza rozpracowująca podziemie sowieckie w celu dokonywania likwidacji komunistów i ich współpracowników. Walczył o Wilno. Uniknął wywózki w głąb ZSRS. Ewakuował się do Polski razem z innymi konspiratorami. Był kierownikiem komórki kontrwywiadowczej, następnie działał w eksterytorialnej Komendzie Wileńskiej AK. Współorganizował przerzut żołnierzy byłego Okręgu Wileńskiego AK na Zachód.

28 VI 1948 r. został aresztowany. W trakcie rozprawy skazującej go na śmierć powiedział: „Oskarżyciel publiczny żąda kary śmierci. Trudno, żołnierska to rzecz ginąć. Ale czuję się uczciwym człowiekiem i dobrym Polakiem dzisiaj jeszcze. Więcej do powiedzenia nic nie mam”. Został rozstrzelany 8 II 1951 r. razem z mjr. Zygmuntem Szendzielarzem „Łupaszka” i innymi w więzieniu mokotowskim w Warszawie.

Jego szczątki odnaleziono w kwaterze „Ł” na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, pochowano je tamże 27 IX 2015 r. w Panteonie – Mauzoleum Żołnierzy Wyklętych. Był odznaczony Krzyżem Walecznych. [I.B.]

Źródła:

- IPN BU 0259/440, *Akta kontrolno-śledcze w związku z zarzutami o przynależność do AK oraz działalność szpiegowską przeciwko Henrykowi Borowskiemu.*
- Balbus T., „Fakir” *Sergiusz Kościółkowski. Biografia egzekutora Kedywu, dowódcy szwadronu brygady „Juranda”, komendanta oddziału partyzanckiego Armii Krajowej (na tle historii Okręgu Wileńskiego)*, t. 1. *Życie i wojna na Wileńszczyźnie*, Warszawa 2018.

JERZY FIJAŁKOWSKI „STYLOWY” (1925–1986)

Urodził się 19 IX 1925 r. w Zdobunowie na Wołyniu. Od 1943 r. służył jako żołnierz AK w Obwodzie Bielsk Podlaski. W szeregach 5. Wileńskiej Brygady AK wstąpił w kwietniu 1945 r. Był członkiem patrolu dywersyjnego pod dowództwem por. Mariana Plucińskiego „Mścistawa”.

Po rozformowaniu Brygady jesienią 1945 r. pozostawał w konspiracji i przyjechał do Gdańska. W lutym 1946 r. nawiązał kontakt z mjr. Zygmuntem Szendzielarzem „Łupaszka” i powrócił do działań wywiadowczych. Brał udział w akcjach bojowych przeprowadzonych na terenie Gdańska.

Po ogłoszeniu amnestii w 1947 r., ujawnił się. W 1949 r. został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na 1,5 roku więzienia. Używał jeszcze fałszywych nazwisk: Jerzy Stanisławski, Zdzisław Staniszewski. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 013/6, *Akta śledztwa w sprawie działalności 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” prowadzone przeciwko: Jerzy Fijałkowski, Jan Kap. Olgierd Christa, Robert Nakwas-Pugaczewski.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

ZBIGNIEW FIJAŁKOWSKI „PĘDZELEK” (1924–1946)

Urodził się 12 II 1924 r. w Hajnówce. Razem z bratem Jerzym należał do 5. Wileńskiej Brygady AK. Zbigniew wstąpił do oddziału w maju 1945 r. Był w szwadronie dowodzonym przez Mariana Plucińskiego „Mścisława”.

W sierpniu 1945 r. został zwolniony z oddziału. Wyjechał do Gdańska. Nawiązał kontakt z żołnierzami mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. W trakcie odwrotu z akcji ekspropriacyjnej przeprowadzonej 27 III 1946 r. został ranny. Chcąc uniknąć aresztowania przez UB, popełnił samobójstwo. [I.B.]

Źródła:

- IPN Bi 019/22/3, *Kwestionariusze osobowe członków i pomocników 5. Wileńskiej Brygady AK.*
- Fijałkowski J., *Pamiętnik: wspomnienia żołnierza podziemia antykomunistycznego brygad wileńskich mjra „Łupaszki”*, Lublin 2015.
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

**MARIAN JANKOWSKI VEL JÓZEF ODYN JANKOWSKI
VEL MARIAN HEJBOWICZ „MAREK” VEL MAREK
ODYN JANKOWSKI (1921–2011)**

Urodził się 17 III 1921 r. w Wilnie jako syn Józefa i Marii z domu Hejbowicz. Należał do AK oraz harcerstwa. Był żołnierzem 3. oraz 5. Wileńskiej Brygady AK. Na Pomorzu w szwadronie dowodzonym przez Zdzisława Badochę „Żelaznego” był dowódcą jednej z drużyn. Brał udział w różnych akcjach prowadzonych przez podkomendnych mjr. „Łupaszki”. Uczestniczył w akcjach ekspropriacyjnych przeprowadzanych we Wrocławiu i okolicach. Planował ucieczkę z Polski do Szwecji. [I.B.]

Zmarł 20 VII 2011 r.

Źródła:

- IPN Gd 284/835 t. 2, *Akta w sprawie karnej przeciwko Robertowi Nakwas-Pugaczewskiemu, Alfonsowi Bejnarowi i innym oskarżonym o współpracę z nielegalną AK.*
- IPN BU 0188/76, *Charakterystyka Nr 74a organizacji o nazwie AK „Klub Sześciu”. Dowódca Odyn-Jankowski.*

LONGIN JARMOŁKIEWICZ „LOLEK” (1926–2003)

Urodził się 29 XI 1926 r. w Wołkowysku. W czasie II wojny światowej był członkiem 7. Brygady Wileńskiej AK. W szeregach 5. Brygady Wileńskiej AK wstąpił w kwietniu 1946 r. Służył w patrolu Józefa Bandzy „Jastrzębia”.

Został aresztowany przez UB w Gdańsku 27 IV 1946 r. i skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Bydgoszczy na 4 lata więzienia. Zakład karny opuścił w 1950 r. i przeniósł się do Wrocławia, gdzie był inwigilowany przez Urząd Bezpieczeństwa. Mieszkał tam do końca życia, pracował na Politechnice Wrocławskiej. Zmarł w 2003 r. [A.Ch.]

Źródła:

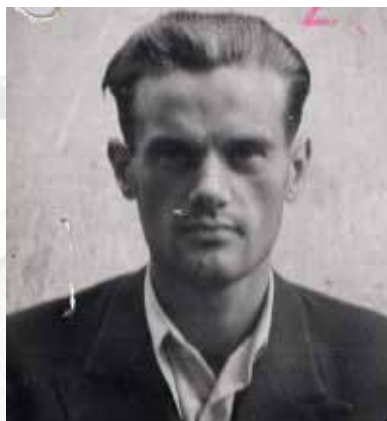
- AIPN Wr 024/4497 t. 1, *Jarmołkiewicz Longin, s. Konstantego, ur. 29.11.1926.*

STANISŁAW JAROSZEWICZ (1925–?)

Urodził się 7 I 1925 r. Syn Ignacego i Anny. Był żołnierzem 5. Wileńskiej Brygady AK. Pracował w PCK w Gdyni. Pośredniczył w organizowaniu spotkania mjr. „Łupaszki” z kierownictwem komendy Okręgu. [I.B.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

RAJMUND JUDZISZ

Pracownik PKP, który pomagał żołnierzom „Łupaszki” w przeprowadzeniu akcji na stację kolejki podmiejskiej przy dworcu PKP Gdańsk Główny. W zajmowanym przez niego mieszkaniu w Gdańsku-Wrzeszczu przy ul. Wiązowej 3a zatrzymali się przed akcją podkomendni mjr. „Łupaszki”. Przebywał w nim również przed aresztowaniem Wacław Beynar „Orszak”. [I.B.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

JÓZEF KAMIŃSKI „STUDENT”, „ZIUTEK”

Uczestniczył w spotkaniu towarzyskim w barze w Gdańsku-Oliwie, podczas którego został zatrzymany za zakłócanie spokoju i doprowadzony do komendy miejskiej MO. Razem z nim zostało zatrzymanych kilkoro innych żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK wraz z dowódcą mjr. Zygmuntem Szendzielarzem „Łupaszka”.

Wedle wspomnień tego ostatniego awanturę wszczął Józef Kamiński „Ziutek”. [I.B.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

HENRYK KAZIMIERCZAK „CZAJKA” (1926–1974)

Urodził się 5 III 1926 r. w Wilnie jako syn Juliana i Henryki z domu Rybińskiej. Należał do 3 Wileńskiej Brygady AK, następnie 5. WB AK. Na Pomorzu w szwadronie dowodzonym przez Zdzisława Badochę „Żelaznego” był zastępcą dowódcy jednej z drużyn. W trakcie potyczki z funkcjonariuszami UB i MO w Podjazdach ostrzeliwał przeciwnika z samochodu ciężarowego. Wykazał się wielką odwagą. Prawdopodobnie

dzięki takiemu zachowaniu uratował życie swoim kolegom z oddziału.

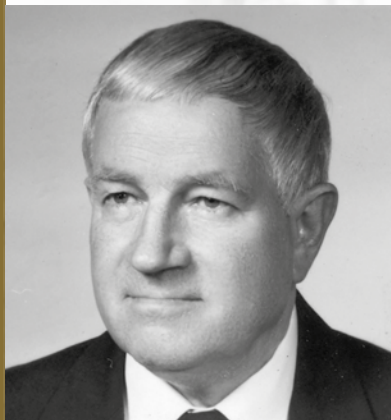
Towarzyszył Danucie Siedzikównie „Ince” w podróży ze Zwierzyńca do Gdańska, gdzie „Inka” została aresztowana. „Czajce” wówczas udało się uciec. W porę został ostrzeżony przez jedną z sióstr Mikołajewskich. Zatrzymał się w Pruszczu Gdańskim u swoich znajomych niezwiązanych z działalnością konspiracyjną. Następnie wyjechał na Dolny Śląsk.

Został aresztowany 8 IX 1948 r. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku z 31 VIII 1949 r. skazany na 15 lat więzienia. Używał jeszcze nazwisk Michał Pobiedziński, Zdzisław Piasecki. Po wyjściu na wolność w grudniu 1958 r. zamieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako księgowy w Polskiej Akademii Nauk.

Zmarł 19 V 1974 r. w Pisz. [I.B]

Źródła:

- IPN GD 667/4, *Repertorium Ogólne Sr Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku za 1949 r.*
- Borkowski Ł., „Żelazny” od „Łupaszki”. Ppor. Zdzisław Badocha (1925–1946), Katowice–Warszawa 2017.
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

ROMAN KORBUIT „KARAFFA” VEL ROMAN ZALEWSKI (1926–?)

Urodził się 9 VIII 1926 r. w Wilnie. Był synem Jana i Heleny z domu Rachlewicz. Ukończył szkołę powszechną w Podbrodziu. Następnie uczęszczał do gimnazjum w Wilnie. W czasie II wojny światowej pracował na stacji kolejowej w Podbrodziu. W 1942 r. wszedł w skład Ośrodka Dywersyjnego „Ignalino”, a następnie 4. Brygady AK.

W 1945 r. wyjechał wraz z rodzicami do Gorzowa Wielkopolskiego, gdzie podjął naukę w liceum ogólnokształcącym. Krótco po zakończeniu II wojny światowej był członkiem patrolu dywersyjnego dowodzonego przez Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Pełnił też funkcję łącznika z mjr. Zygmunt Szendzielarzem „Łupaszka”.

3 V 1947 r. został aresztowany przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Gorzowie. Po wyjściu na wolność rozpoczął studia na Wydziale Inżynieryjnym w Krakowie, które ukończył w 1951 r. Pracował w Przedsiębiorstwie Robót Kolejowych we Wrocławiu i Szczecinie. [I.B.]

Źródła:

- IPN By 00118/12 cz. 3, *Akta kontrolno-śledcze WUBP/ KW MO Bydgoszcz.*
- IPN Wr 024/5412, *Teczka ewidencyjna dot. Korbutt Roman, imię ojca: Jan, ul. 09-08-1926 r.*

SABINA KOREJWO Z DOMU KALINOWSKA (1922–1998)

Urodziła się 15 X 1922 r. w Lublinie jako córka Longina Kalinowskiego i Wincentyny z domu Bubin, wyszła za mąż za Mariana Korejwę. W czasie II wojny światowej służyła jako łączniczka w 3. Brygadzie Wileńskiej AK, dowodzonej przez por. Gracjana Fróga „Szczerbca”.

Po rozbrojeniu oddziału przez Sowietów trafiła do obozu internowania w Miednikach Królewskich koło Wilna, następnie do Kaługi w Rosji. W grudniu 1944 r. została zwolniona z grupą dziewcząt. Wróciła do Wilna. Po kilku miesiącach została ponownie aresztowana przez NKWD. Z aresztu została wykupiona. Pod fałszywym nazwiskiem wyjechała do Łodzi. Pod koniec 1945 r. przeprowadziła się do Gdańska, gdzie podjęła studia na politechnice.

Współpracowała z żołnierzami mjr. „Łupaszki”, udostępniając swoje mieszkanie przy ul. Zbyszka z Bogdańca, które pełniło rolę lokalu konspiracyjnego.

Zmarła 26 IX 1998 r. Pochowana na gdańskim cmentarzu Srebrzysko. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 0027/3073 t. 1

JAKUB KOSTANIUK „KOSTEK” (1897–?)

Urodził się 21 IV 1897 r. w Dubiczach w powiecie bielskim, w Puszczy Rudnickiej. Był synem Charytona i Pelagii. W 1916 r. został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. W 1918 r. powrócił do Polski. Podjął służbę wojskową. Pracował jako szklarz.

W czasie II wojny światowej był żołnierzem AK. Po ewakuacji zamieszkał w Gdańsku. Związał się z 5. Wileńską Brygadą AK. Przeprowadzał akcje we Wrocławiu. Planował też zamach na konsulat ZSRR w Gdańsku.

25 X 1948 r. został aresztowany w Gdańsku. Skazany na 15 lat więzienia, utratę praw publicznych i honorowych na 5 lat i przepadek mienia. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia, Medalem za Wojnę 1918–1921. [I.B.]

Źródła:

- IPN Gd 667/4, *Repertorium ogólne Sr Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku za 1949 r.*

ELEONORA KOZŁOWSKA Z DOMU JURAŁOWICZ (1921–1999)

Urodziła się 3 V 1921 r. w Turgielach w powiecie wileńsko-trockim jako córka Kazimierza. Znajoma Feliksa Selmanowicza „Zagończyka” z Wileńszczyzny.

Mieszkała w lokalu kontaktowym w Gdańsku przy ul. Kościuszki 99, w którym w czasie rewizji znaleziono: dwa rewolwery naganty, sześć pistoletów, granat, ulotki, fałszywe dokumenty, dwa powielacze i sprawozdanie z działalności

5. Wileńskiej Brygady AK.

Zmarła 14 XII 1999 r. [I.B.]

Źródła:

- IPN GD 222/1, *Akta w sprawie karnej dotyczącej przynależności do 5 Wileńskiej Brygady Armii Krajowej Oddział „Zagończyka” prowadzonej przeciwko: Feliks Selmanowicz i in.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

LESŁAW KRZYWICKI (1926–1988)

Urodził się 22 VIII 1926 r. w Malinie w powiecie dubieńskim. Był synem Władysława (urzędnika państwowego) i Janiny z Adamskich. Uczył się w szkole powszechnej we Lwowie.

Po II wojnie światowej zamieszkał na Pomorzu. Pracował jako szofer w dyrekcji Lasów Państwowych w Sopocie. Uczęszczał do Gimnazjum Handlowego. Był jednym z podkomendnych Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Brał udział w akcji ekspropriacyjnej w Olsztynie przeprowadzonej przez patrol dywersyjny pod dowództwem „Zagończyka”. W domu Krzywickiego były drukowane ulotki 5. Wileńskiej Brygady AK oraz przechowywane dwa powielacze. W zajmowanym przez niego i jego matkę lokalu w Sopocie przy ul. Mickiewicza 45 został aresztowany „Zagończyk” (8 VII 1946 r.). Tego dnia aresztowano również Krzywickiego, który 17 VIII 1946 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku został skazany na 8 lat więzienia, 5 lat pozbawienia praw publicznych i honorowych oraz przepadek mienia.

Zmarł 1 VI 1988 r., został pochowany na cmentarzu komunalnym w Gliwicach. [I.B.]

Źródła:

- AIPN Gd 284/285, *Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko: Antoni Gajdamowicz, ur. 4 IX 1923 r.*

JADWIGA ŁASKOWSKA (?–?)

Pracowała w Nadleśnictwie Hajnówka. Prowadziła działalność konspiracyjną w Białostockim Okręgu AK. W jej mieszkaniu był punkt kontaktowy, do którego przybywali żołnierze z Okręgu Wileńskiego AK. Wyjechała do Gdańska. Zamieszkała w Oliwie.

U niej i jej siostry w lokalu przy ul. Liczmańskiego 18 ukrywały się teściowa (Wanda Swolkień) i córka (Barbara Szendzielarz) mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Po pewnym czasie zamieszkał tam również „Łupaszka”. Następnie przeniósł się do kolejnego lokalu udostępnionego przez siostry Łaskowskie, przy ul. Podhalańskiej 15/13. [I.B.]

Źródła:

- Fijałkowski J., *Pamiętnik: wspomnienia żołnierza podziemia antykomunistycznego brygad wileńskich mjr. „Łupaszki”*, Lublin 2015.
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

NATALIA LASKOWSKA (?–?)

Przy ul. Liczmańskiego 18 w Gdańsku, u niej i jej siostry ukrywały się teściowa (Wanda Swolkień) i córka (Barbara Szendzielarz) mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Po pewnym czasie zamieszkał tam również „Łupaszka”. Następnie przeniósł się do kolejnego lokalu udostępnionego przez siostry Laskowskie, przy ul. Podhalańskiej 15/13. [I.B.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

STANISŁAW MARTYNIAK VEL SZUKIEL „MOCNY”, „GRUBY” (1922–1980)

Urodził się 8 XII 1922 r. w Matkuńcach na Łotwie jako syn Adama Juliana i Anny z Dalewskich. Jesienią 1939 r. współpracował z członkami polskiej organizacji konspiracyjnej Wyzwolenie Polski założonej przez polskich harcerzy w Dyneburgu. Angażował się w przerzut broni przez granicę polsko-łotewską oraz w pomoc polskiej ludności w przekroczeniu wspomnianej granicy. Był człon-

kiem Ośrodka Dywersyjnego „Ignalino”.

W szeregi 5. Wileńskiej Brygady AK wstąpił pod koniec marca 1946 r. Służył w pododdziale pod dowództwem Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Brał udział w operacji dywersyjnej przeprowadzonej 2 IV 1946 r. w Gdańsku przy ul. Łąkowej 29. Grupę rozbili funkcjonariusze UB i milicji w trakcie pościgu, a „Mocny” został aresztowany. Udało mu się uciec z aresztu. W 1949 r. został ponownie zatrzymany przez UB w Łodzi i skazany na 10 lat więzienia.

Wolność odzyskał w 1955 r. na mocy amnestii. Wkrótce zapadł na chorobę Bürgera, w wyniku czego amputowano mu obie nogi. Zmarł 9 V 1980 r., został pochowany na cmentarzu komunalnym w Olsztynie. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

JADWIGA MIKOŁAJEWSKA „JAGODA” (1924–2009)

Urodziła się w Wilnie jako druga córka Karola i Bronisławy. Od wczesnych lat młodzieńczych rozwijała swoje talenty muzyczne. W 1934 r. wstąpiła do pionu żeńskiego Związku Harcerstwa Polskiego w Wilnie. Ze swą starszą siostrą Heleną należała do Trzynastej Wileńskiej Żeńskiej Drużyny Harcererek im. bp. Władysława Bandurskiego. Ich drużynową była Maria Grzesiakowa, żona Józefa Grzesiaka „Czarnego”, który prowadził legendarną wileńską „Czarną Trzynastkę”.

Po wybuchu II wojny światowej Jadwiga rozpoczęła działalność konspiracyjną. Jako członkini Szarych Szeregów została skierowana na praktykę bojową do 3. Wileńskiej Brygady AK dowodzonej przez por. Gracjana Fróga „Szczerbca”. Uczestniczyła w szkoleniach, patrolach, a także w działaniach partyzanckich. Po zdobyciu Wilna przez Sowieców uniknęła aresztowania, ukrywając się w domu położonym w pobliskim lesie.

Po zakończeniu II wojny światowej Jadwiga wraz z siostrą i matką przeniosła się do Gdańska. Zamieszkały we Wrzeszczu przy ul. Wróblewskiego 7. Siostry utrzymywały kontakty z czasów harcerstwa. Do ich domu przychodzili m.in. partyzanci 5. Wileńskiej Brygady AK, w tym Henryk Urbanowicz „Zabawa” czy Zdzisław Zieleń „Orlik”. Mieszkanie przy ul. Wróblewskiego szybko stało się lokalem kontaktowym dla wileńskich partyzantów operujących na Pomorzu. 19 VII 1946 r. przybyła tam na nocleg sanitariuszka Danuta Siedzikówna ps. „Inka”. Kobiety do godziny 3:30 śpiewały pieśni patriotyczne. Chwilę później, na skutek zdrady Reginy Mordas, siostry Mikołajewskiej wraz z Danutą zostały aresztowane przez Urząd Bezpieczeństwa. Jadwiga i Helena opuścili więzienie przy ul. Kurkowej około dwa tygodnie po aresztowaniu. Sanitariuszka „Inka” została skazana na karę śmierci. Wyrok wykonano 28 VIII 1946 r. Przed śmiercią Danuta skierowała do sióstr Mikołajewskich gryps, w którym napisała: „Powiedźcie mojej babci, że zachowałam się jak trzeba”.

Po zwolnieniu z więzienia obie siostry uczestniczyły w spotkaniach harcerskich z przyjaciółmi z czasów wileńskich. Środowisko to organizowało także obozy wędrownie w górach. Podczas jednego z takich pobytów w Zakopanem Jadwiga spotkała Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”. Działalność dawnego środowiska harcerskiego była pod stałą obserwacją Urzędu Bezpieczeństwa, który uznał ją za antypaństwową.

Jadwiga Mikołajewska została aresztowana 9 VII 1948 r. w ramach ogólnopolskiej „Akcji X” wymierzonej w społeczność wileńską. Dziewczyna została osadzona w Gdańsku w więzieniu przy ul. Kurkowej, gdzie wykonano wyrok na sanitariuszce

„Ince”. 27 X 1949 r. młodsza z sióstr Mikołajewskich została skazana na 6 lat pozbawienia wolności. Po wyjściu z więzienia Jadwiga do końca swoich dni mieszkała przy ul. Wróblewskiego 7 w Gdańsku.

Zmarła 9 I 2009 r. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 112/77 t.1, *Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko: Benedykt Urbanowicz, imię ojca: Józef, ur. 23-02-1922 r. i in.*
- AIPN Sz 006/145, *Akta śledztwa w sprawie wprowadzenia w błąd organów władzy poprzez udzielenie fałszywych informacji, prowadzonego przeciwko: Smoleński Leon i in.*

WANDA MINKIEWICZ „DANKA” (1921–2001)

Urodziła się 9 XI 1921 r. w Białymstoku jako córka Jana Czarneckiego i Bronisławy z Gołębiewskich. Pełniła funkcję sanitariuszki w szwadronie dowodzonym przez Zygmunta Błażejewicza „Zygmunta”. Była łączniczką między 5. a 6. Wileńską Brygadą Armii Krajowej, dowodzoną przez Lucjana Minkiewicza „Wiktora” – jej przyszłego męża. Z Lucjanem pobrali się w listopadzie 1945 r.

W styczniu 1948 r. razem z mężem zamieszkała we Wrocławiu, pracowała jako księgowa w Centrali Rybnej. 30 VI 1948 r. uniknęli aresztowania. Następnego dnia wyjechali do Krakowa. Tam zostali aresztowani w mieszkaniu siostry Lucjana. Wanda była w tym czasie w ciąży z drugim dzieckiem. Niespełna dwuletni syn został pod opieką krewnych Lucjana.

Wanda otrzymała wyrok 12 lat pozbawienia wolności. Odbывała go w więzieniach o zaostrzonym rygorze (w Grudziądzu, Fordonie i Inowrocławiu). Wyszła na wolność w 1956 r. na mocy amnestii. Zamieszkała w Gdańsku wraz z córką Ewą urodzoną w areszcie. Dziecko do 6. miesiąca życia przebywało pod opieką krewnej Wandy. Syna Andrzeja Wanda nigdy nie odzyskała. Ze względu na swą przeszłość często traciła pracę.

W 1987 r. doznała udaru mózgu, na skutek którego przez resztę życia była przykuta do łóżka, pozostając pod opieką córki. Zmarła 14 XII 2001 r. w Gdańsku. [I.B.]

Źródła:

- IPN Bi 019/22/3, *Kwestionariusze osobowe na członków i pomocników 5. Wileńskiej Brygady AK.*

REGINA MORDAS-ŻYLIŃSKA „REGINA” (1924–1970)

Urodziła się w 1924 r. w Wilnie. W 1941 r. na tajnych kompletach zdała maturę. W kolejnym roku zaangażowała się w działalność konspiracyjną w Wileńskim Okręgu Armii Krajowej. Kiedy w kwietniu 1943 r. nad jeziorem Narocz został sformowany oddział partyzancki pod dowództwem por. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”, Regina zgłosiła się do oddziału i została łączniczką adiutanta ppor. Józefa Wiśniewskiego. Po rozbiciu

oddziału przez partyzantkę sowiecką w sierpniu 1943 r., ocaleni żołnierze, a wśród nich Regina, utworzyli 5. Wileńską Brygadę AK pod dowództwem mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Do zadań kobiety należało przenoszenie broni, rozkazów i amunicji. W oddziale mówiono o niej, że była niezwykle bohaterska i potrafiła wyjść z każdej opresji. W dowód uznania zasług „Reginy” w 1946 r. „Łupaszka” wręczył jej jako jedynej kobiecie z oddziału sygnet z napisem „Przyjacielowi Żołnierzowi – Łupaszko”.

W grudniu 1944 r. została aresztowana przez NKWD. W maju 1945 r. wyszła z więzienia. Wraz z rodzicami przeprowadziła się do Torunia, a następnie do Koszalina. Tu ponownie nawiązała kontakt z 5. Wileńską Brygadą AK, która przeniosła się na teren Pomorza. Szendzielarz kolejny raz powierzył jej funkcję łączniczki, pośredniczyła m.in. w budowaniu kontaktów konspiracyjnych na terenie województwa szczecińskiego. Jako pracownik Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Koszalinie załatwiała żołnierzom partyzantki wileńskiej dokumenty legalizacyjne.

20 IV 1946 r. Mordas spotkała się w „spalonym” mieszkaniu z jednym z członków podziemia niepodległościowego, w wyniku czego została aresztowana przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku. Od tego momentu rozpoczęła swoją współpracę z komunistycznym aparatem bezpieczeństwa, przyjmując pseudonim „Regina”. Angażowała się w nią z oddaniem i niezwykłą skutecznością przez cztery lata.

W wyniku działalności agenta „Reginy” UB udało się aresztować m.in. Danutę Siedzikówną, Feliksa Selmanowicza, którzy zostali skazani na karę śmierci; wyrok został wykonany w gdańskim więzieniu. Jej praca przyczyniła się także do likwidacji 120 mieszkań konspiracyjnych. Jedna z łączniczek „Łupaszki”, Janina Wasilójć-Smoleńska „Jachna” wspominała: „Przekazywała im wszystko co wiedziała, a wiedziała dużo. Miała kontakty z komendą, ze sztabem. W zasadzie to ona rozłożyła

całą organizację. Bez żadnych skrupułów wydawała UB swoich przyjaciół, z którymi przecież niejedno przeżyła. Przez nią siedziało wiele osób”.

Z zachowanych dokumentów wiadomo, że „Regina” brała udział w obławach, prowokacjach, a nawet w przesłuchaniach wileńskich konspiratorów. Po aresztowaniu Mordas przez UB w środowisku „Łupaszki” pojawiły się informacje o agenturalnej działalności kobiety, lecz mało kto w nie uwierzył. Wiadomo, że ppłk. Antoni Olechnowicz wydał na agentkę wyrok śmierci, którego nie wykonano ze względu na wstawiennictwo części dawnych kolegów.

W ramach „Akcji X” polegającej na aresztowaniu osób związanych z wileńską partyzantką niepodległościową „Regina” została aresztowana w 1948 r. przez bezpiekę. Był to element gry operacyjnej, gdyż Mordas dalej pracowała dla UB. Koniec formalnej współpracy z organami bezpieczeństwa nastąpił w 1950 r. Funkcjonariusze UB zerwali z nią kontakt z powodu dekonspiracji. Bilans jej agenturalnej działalności to ujawnienie 121 nazwisk osób działających w konspiracji wileńskiej, aresztowanie działaczy ze szczebla kierowniczego podziemia niepodległościowego i żołnierzy AK działających na terenie Pomorza. Tym samym przyczyniła się do wyroków śmierci czy długoletnich kar więzienia swoich dawnych towarzyszy broni.

W 1957 r. Regina zamieszkała w Szczecinie. Tu prowadziła sklep sieci Miejskiego Handlu Detalicznego. Wyszła za mąż, zmieniając nazwisko na Perlińska. W tym samym czasie w wyniku amnestii więzienia opuszczali dawni koledzy kobiety, którym złała życie. Mordas była nawiedzana w sklepie i w domu przez byłych partyzantów. Bała się o swoje życie, prosiła o pomoc SB. Funkcjonariusze nie byli chętni do pomocy, wypominali kobiecie długi finansowe, a później uważali ją za osobę nie zrównoważoną psychicznie. „Regina” wciąż robiła wszystko, by znów być w kręgu zainteresowania Służby Bezpieczeństwa, ale z perspektywy bezpieki przestała być potrzebna. W „podziękowaniu” za wieloletnią współpracę koledzy z aparatu bezpieczeństwa pogrążyli swoją agentkę, powiadamiając prokuraturę o manku w jej sklepie na kwotę 26 tysięcy złotych, za co „Regina” została zwolniona z pracy.

Zmarła w 1970 r. w wieku 46 lat. Została pochowana na cmentarzu Centralnym w Szczecinie. [A.Ch.]

Źródła:

- IPN Gd 284/1020 t. 1 i t. 2, *Akta sprawy karnej: Romantowski Marian, Zielke Ottomar, Semka Jan, Zielkówna Halina. Postanowienia, nakazy, protokoły, wyrok.*
- IPN Sz 009/1313 t.1 i t. 2, *Perlińska Regina, c. Franciszka, ur. 24.07.1924 r. (Materiały robocze „Reginy”).*
- IPN Sz 59/40, *Akta w sprawie współpracy z nielegalną organizacją działającą w strukturze „WiN” i innych czynów zabronionych, prowadzonej przeciwko: Stryjewski Tadeusz i in.*

N.N. „ROMAN” (?–?)

W szeregach 5. Wileńskiej Brygady AK wstąpił pod koniec marca 1946 r. Służył w pododdziale pod dowództwem Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Brał udział w operacji dywersyjnej przeprowadzonej 2 II 1946 r. w Gdańsku przy ul. Łąkowej 29. Grupa została rozbita przez UB i milicję w trakcie pościgu. „Romanowi” udało się uciec i uniknąć aresztowania. Prawdopodobnie był członkiem innych organizacji konspiracyjnych. Jego dalsze losy nie są znane. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

N.N. „SZARY” (?–?)

W szeregach 5. Wileńskiej Brygady AK działał już na Wileńszczyźnie. W marcu 1946 r. stworzył pododdział pięciu żołnierzy, który był podporządkowany ppor. Feliksowi Selmanowiczowi. „Szary”. Brał udział w akcji dywersyjnej przeprowadzonej 2 IV 1946 r. przy ul. Łąkowej 29 w Gdańsku. Grupa została rozbita przez UB i milicję, a „Szary” i kilku innych konspiratorów zostało aresztowanych. Jego dalsze losy pozostają nieznane. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

ROBERT NAKWAS-PUGACZEWSKI „OKOŃ” (1920–1973)

Urodził się 20 VII 1920 r. w Wilnie. Syn Józefa i Jadwigi z Wiłowiczów. W dzieciństwie mieszkał w Kurzejcu, potem w Wilejce, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Tam zastał go wybuch II wojny światowej. Od razu zaangażował się w działalność niepodległościową, był aktywny w harcerstwie.

W 1940 r. wraz z rodzicami przeprowadził się do Wilna, gdzie kontynuował naukę w gimnazjum sowieckim. W 1941 r. podjął pracę w gospodarstwie rolnym w miejscowości Sorok Tatory. Zagrożony aresztowaniem przeniósł się z grupą kolegów w rejon Sużan, gdzie wspólnie z towarzyszami broni stworzył oddział partyzancki. Grupa ta bardzo szybko się rozrastała i przyjęła nazwę 3. Wileńskiej Brygady AK pod dowództwem por. Gracjana Fróga „Szczerbca”. Pugaczewski przejął dowództwo 1. plutonu 3. kompanii ppor. Jana Kasprzyckiego „Joego”. Uważany był za odważnego żołnierza, który wobec swoich podkomendnych miał wysokie wymagania. Brał udział we wszystkich potyczkach Brygady do czasu zwycięskiej bitwy z Niemcami pod Mikuliszkami 8 I 1944 r., podczas której został ciężko ranny. Po bitwie otrzymał Krzyż Walecznych. Do służby w oddziale powrócił w marcu 1944 r. Szlak bojowy Pugaczewskiego zakończył się 7 VII 1944 r. w Wilnie. 18 lipca w Puszczy Rudnickiej jego oddział został otoczony i rozbrojony przez Sowietów. Pugaczewski przedarł się do Wilna. W końcu października przedostał się do Białegostoku, a następnie do Zamościa, gdzie wraz z innymi partyzantami z Wilna w grudniu 1944 r. wstąpił do oficerskiej Zjednoczonej Szkoły Lotniczej.

18 II 1945 r. został aresztowany przez komunistyczne organy bezpieczeństwa. W czasie brutalnego śledztwa prowadzonego przez Informację Wojskową uszkodzono mu słuch. Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie skazał go na 6 lat więzienia. Został zwolniony na podstawie amnestii w kwietniu 1946 r. Przeniósł się do Gdańska, gdzie spotkał kolegów z wileńskiej partyzantki. Wstąpił w szeregi 5. Wileńskiej Brygady AK. Służył w V szwadronie Olgierda Christy „Leszka”, gdzie pełnił funkcję zastępcy dowódcy. Dowodzenie szwadronem objął po 20 VII 1946 r., kiedy to „Leszek” został ciężko ranny podczas potyczki pod Lipową Tucholską. Funkcję tę pełnił do czasu powrotu Christy do zdrowia. W sierpniu 1946 r. „Łupaszka” awansował go na stopień podporucznika.

Służbę w 5. Wileńskiej Brygadzie AK „Okoń” zakończył w październiku 1946 r. na własną prośbę. Przeniósł się do Łodzi, gdzie rozpoczął naukę w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, której nie ukończył. W 1947 r. przeniósł się do Wrocławia, gdzie pracował w biurze Centrali Rybnej pod nazwiskiem Józef Wołowicz. W tym samym czasie był członkiem grupy młodzieżowej Okręgu Wileńskiego AK, która podlegała komendantowi Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK ppłk. Antoniemu Olechnowiczowi „Pohoreckiemu”. Jedno z zadań, które zostało przydzielone Pugaczewskiemu, polegało na przygotowaniu ewakuacji z Gdańska do Szwecji kutrem rybackim zagrożonych członków konspiracji wileńskiej. Misja nie została zrealizowana, gdyż „Okoń” został aresztowany 3 VII 1948 r. przez UB

w ramach ogólnopolskiej „Akcji X” skierowanej przeciwko społeczności wileńskiej. Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku pod przewodnictwem mjr. Juliana Wilfa skazał Pugaczewskiego na dożywotnie więzienie. W 1956 r. wyrok zmieniono na 12 lat pozbawienia wolności. W czasie pobytu w zakładzie karnym „Okorń” mocno podupadł na zdrowiu. Został warunkowo zwolniony z więzienia 12 X 1958 r. Mieszkał w Gdańsku u swojego kolegi z oddziału Zdzisława Zielenia „Orlika”. Pracował jako urzędnik w „Ruchu” we Wrzeszczu. Do końca życia był inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa. Zmarł 21 VI 1973 r. Został pochowany na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 284/835 t. 7, *Akta w sprawie karnej przeciwko Robertowi Nakwas-Pugaczewskiemu, Alfonsowi Bejnarowi i innym oskarżonym o współpracę z nielegalną AK.*

BOGDAN OBUCHOWSKI „ZBYSZEK” (1921–1994)

Urodził się w 1921 r. w Nowej Wilejce jako syn Michała. Uczęszczał do gimnazjum w Wołkowysku, tu także trafił w szeregi Armii Krajowej. Do 5. Wileńskiej Brygady AK wstąpił w 1944 r., był członkiem patrolu dywersyjnego na Białostocczyźnie.

Po zakończeniu II wojny światowej przyjechał do Gdańska. Od kwietnia 1946 r. ponownie działał w szeregach 5. Wileńskiej Brygady AK, tym razem w szwadronie ppor. Zdzisława Badochy „Żelaznego”. Brał udział w wielu akcjach bojowych oddziału. W 1947 r. przeprowadził się do Wrocławia, gdzie zamieszkał przy ul. Dembowskiego 24/3. Utrzymywał stały kontakt z konspiracją wileńską. Należał do grupy młodzieżowej Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK. Zagrożony aresztowaniem, w 1948 r. uciekł na Zachód. Brak informacji o jego dalszych losach. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Bi 019/22/3, *Kwestionariusze osobowe na członków i pomocników terrorystycznej organizacji – „V Brygada Wileńska A.K. pod dowództwem Łupaszkii.*

ANTONI OLECHNOWICZ „POHORECKI” (1905–1951)

Urodził się 13 VI 1905 r. w Marguciszkach na Litwie. Był synem Ferdynanda i Felicji z Piecewiczów, pochodził z rodziny o tatarskim rodowodzie. Absolwent Gimnazjum św. Kazimierza w Nowej Wilejce, które ukończył w 1926 r. W kolejnych latach kształcił się w szkołach wojskowych, m.in. w Oficerskiej Szkole Piechoty w Komorowie-Ostrowi Mazowieckiej, a w latach 1935–1937 w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie.

19 III 1938 r. otrzymał awans na stopień kapitana. Rozpoczął służbę w 20. Dywizji Piechoty w Baranowiczach.

Wybuch II wojny światowej zastał Olechnowicza na stanowisku kwatermistrza 33. Dywizji Piechoty w Grodnie. Walczył nad Narwią i Bugiem, następnie w okolicach Janowa Lubelskiego z Niemcami, a później z Sowietami, którzy wzięli go do niewoli. Po ucieczce powrócił do Wilna, gdzie rozpoczął działalność konspiracyjną w organizacji Komisariat Rządu, która później weszła w skład Związku Walki Zbrojnej. W ZWZ Olechnowicz objął stanowisko w komendzie Okręgu, jednocześnie pracował jako sanitariusz w szpitalu zakaźnym. Po zajęciu Wilna przez Niemców został komendantem konspiracyjnego Garnizonu Miasta Wilna, awansował jednocześnie na stopień majora. W kwietniu 1943 r. pełnił funkcję inspektora Okręgu Wileńskiego AK, a następnie dowódcy I Zgrupowania Armii Krajowej, brał udział w operacji „Ostra Brama”, uniknął aresztowania przez Sowietów. Pod okupacją sowiecką został szefem II Oddziału odtworzonej komendy Okręgu Wileńskiego AK, a ostatecznie komendantem Okręgu.

W 1945 r. przeprowadził demobilizację Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego, przenosząc struktury na teren pojałtańskiej Polski, sam również opuścił Wileńszczyznę, podjął pracę na kolei w Leśnicy na Opolszczyźnie. 6 VI 1945 r. „Pohorecki” spotkał się z płk. Janem Mazurkiewiczem „Radostawem”, nie uznał zwierzchnictwa dowództwa Delegatury Sił Zbrojnych oraz WiN, postanowił prowadzić samodzielną działalność konspiracyjną. Nawiązał osobisty kontakt ze sztabem Naczelnego Wodza. Przedostał się do Paryża.

Zgodnie z rozkazami utworzył Eksterytorialny Okręg Wileński AK, któremu w 1946 r. podporządkowały się 5. Wileńska Brygada AK Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” i 6. Wileńska Brygada AK, które prowadziły walkę z władzą komunistyczną, a także chroniły miejscową ludność przed terrorem ze strony Urzędu

Bezpieczeństwa czy NKWD. Tym samym Olechnowicz zyskał dla swojego Okręgu zaplecze zbrojne. Pod koniec 1947 r. tworzył siatkę wywiadowczą działającą na rzecz polskich władz emigracyjnych. Działalność Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK była pilnie obserwowana przez Urząd Bezpieczeństwa. Latem 1948 r. bezpieka podjęła szeroko zakrojoną działalność pod kryptonimem „Akcja X”, której celem było rozbięcie środowiska wileńskiego.

Antoni Olechnowicz został aresztowany 26 VI 1948 r. we Wrocławiu, skąd przewieziono go do więzienia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie. Tam przeszedł ciężkie i brutalne śledztwo. Po dwóch latach pobytu w więzieniu przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie rozpoczął się proces. Obok niego na ławie oskarżonych zasiedli kpt. Henryk Borowski „Trzmiel”, mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, ppor. Lucjan Minkiewicz „Wiktor”, Lidia Lwow „Lala”, Wanda Minkiewicz „Danka”. „Rozprawie sądowej” przewodniczył sędzia Mieczysław Widaj. Olechnowicz i pozostali oskarżeni mężczyźni zostali skazani na karę śmierci. Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski. Antoni Olechnowicz został rozstrzelany 8 II 1951 r. w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. Jego zwłoki spoczęły w bezimiennej mogile na warszawskich Powązkach Wojskowych. W 1994 i 1995 r. został zrehabilitowany wyrokami Sądu Wojskowego w Warszawie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy.

W 2013 r. podczas prac poszukiwawczych prowadzonych przez zespół prof. Krzysztofa Szwagrzyka z ramienia Instytutu Pamięci Narodowej na Powązkach Wojskowych odnaleziono miejsce ukrycia zwłok Antoniego Olechnowicza. 28 II 2014 r. w Belwederze ogłoszono, że zostały zidentyfikowane szczątki „Pohoreckiego”. 27 IX 2015 r. Antoni Olechnowicz został pochowany z najwyższymi honorami w Panteonie – Mauzoleum Żołnierzy Wyklętych na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN BU 024/103, *Niepodległościowe podziemie zbrojne – Okręg Wileński AK*.
- AIPN Wr 049/145, *Reakcyjna banda terr.-rab. d-ca Zygmunt Szendzielarz ps. „Łupaszko”*.
- AIPN Wr 049/147, *Reakc. organiz. wywiadowcza pn. „Ośrodek mobilizacyjny wileńskiego okręgu AK” – d-ca Antoni Olechnowicz ps. „Pohorecki”, woj. wrocławskie 1947/48*.

ELMIRA OLECHNOWICZ (1909–1993)

Urodziła się w Wilnie jako córka Józefa Koryckiego i Heleny z domu Asanowicz, w rodzinie o tatarskich korzeniach. W 1935 r. poślubiła Antoniego Olechnowicza, przyszłego dowódcę Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK.

Po zakończeniu II wojny światowej mieszkała kolejno w Gdyni i Wrocławiu. Mieszkania Elmiry w obu tych miastach służyły jako lokale konspiracyjne dla żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK.

Została aresztowana 26 VI 1948 r. przez UB we Wrocławiu, po czym skazana przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu na 5 lat pozbawienia wolności oraz utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres 3 lat.

5 II 1952 r. sąd wydał decyzję o jej warunkowym zwolnieniu z odbywania kary. Cztery miesiące później opuściła mury więzienia w bydgoskim Fordonie i zamieszkała we Wrocławiu. 9 XI 1991 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu uznał za nieważny wyrok komunistycznego wymiaru sprawiedliwości wobec Elmiry Olechnowicz, słusznie uznając, że działała na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Zmarła 19 grudnia 1993 r. we Wrocławiu. Została pochowana na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim w Warszawie. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Wr 038/849 t. 2, *Akta śledztwa w sprawie udzielania pomocy członkom nielegalnej organizacji prowadzonego przeciwko: Olechnowicz Elwira/Elmira.*
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

STEFAN PABIŚ „STEFAN”

VEL STEFAN KOWALSKI VEL BOŻENCKI VEL SAWICKI (1908–2003)

Urodził się 3 VIII 1910 r. w Szczercowie w powiecie łaskim jako syn Andrzeja i Zofii. Z zawodu był cieślą. W 1939 r. został zmobilizowany do 4. batalionu fortecznego w Grodnie, walczył w obronie Lwowa. Trafił do obozu jenieckiego w Równem, z którego uciekł. W drodze do domu został zatrzymany przez milicję i osadzony w twierdzy brzeskiej. Stamtąd

wywieziony na wschód, ponownie uciekł. Dotarł do rodziny. Niewiele brakowało, a trafiłby kolejny raz do aresztu. Jednak niedługo cieszył się wolnością, ponieważ latem 1944 r. został aresztowany przez NKWD i zesłany do obozu dla żołnierzy AK w Dojlidach pod Białymstokiem. Kolejny raz udało mu się uciec. Przedostał się do powiatu wołkowyskiego. Został dowódcą Bojowego Oddziału Armii, który stosował kamuflaż – w mundurach sowieckich żołnierze „Stefana” udawali lotny oddział NKWD zwalczający partyzantkę niepodległościową. Jego podkomendni przenieśli się na Pomorze w okolice Koszalina. Po pewnym czasie miał do nich dołączyć „Stefan”. Jego przyjazd zbiegł się w czasie z obławą UB. I tym razem uciekł. Przeniósł się na Mazury. Ostatecznie 21 IV 1947 r. ujawnił się. Został aresztowany 30 I 1948 r., a w grudniu 1949 r. skazano go na 10 lat więzienia. Po rewizji procesu w czerwcu 1950 r. otrzymał wyrok śmierci. Zwrócił się do Bolesława Bieruta o ułaskawienie, karę śmierci zamieniono na dożywotnie więzienie.

Wyszedł na wolność w 1955 r. Zmarł 12 VIII 2003 r. [I.B.]

Źródła:

- IPN BI 065/19., *Charakterystyka nr 9 i kwestionariusze osobowe członków organizacji Armia Krajowa kryptonim „BOA/Bojowa Organizacja Armii”*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Łabuszewski T., „Stefan” – jeden z „Wyklętych”, *Pamięć.pl*, nr 1/2012.

IRENA PELIKAN-AUGUSTOWSKA „EWA” (1914–2010)

Urodziła się 25 XII 1914 r. w Pelikanach na Wileńszczyźnie. Córka Eugeniusza i Heleny ze Smoleńskich. W 1935 r. ukończyła Gimnazjum im. Księcia Adama Czartoryskiego w Wilnie, po czym rozpoczęła studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego. Nie ukończyła studiów z powodu choroby.

W czasie II wojny światowej wstąpiła do ZWZ-AK pod pseudonimem „Ewa”. Została przydzielona do V Odcinka akcji „Wachlarz” – Dyneburg, którego głównym zadaniem było niszczenie torów kolejowych na trasie Wilno–Dyneburg. Irena została szefową sieci łączności, a także kierowała kancelarią zgrupowania. 1 stycznia 1943 r. „Ewa” przyjęła funkcję komendantki oddziału łączności konspiracyjnej Ośrodka Dywersyjnego „Turmonty”. Zajmowała się przewożeniem broni i materiałów wybuchowych dla patroli.

W tym okresie poznała por. Zygmunta Augustowskiego „Ślepowrona”, z którym związała się na całe życie. Od 1 stycznia 1944 r. Irena służyła w Kedywie Okręgu Wileńskiego AK. Do jej zadań należało przewożenie meldunków i broni. W czasie walk o Wilno w lipcu 1944 r. zajmowała się łącznością bojową. Została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w styczniu 1945 r. Orderem Virtuti Militari.

Po wojnie przebywała na terenie Wybrzeża, angażowała się w działalność Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK poprzez przenoszenie korespondencji. W lipcu 1946 r. organizowała ucieczkę swojego męża z aresztu Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Sopocie. Została aresztowana przez Urząd Bezpieczeństwa w 1948 r. Na wolność wyszła w 1951 r. Pracowała jako księgowa w Spółdzielni Pracy Rybołówstwa Śródlądowego i Przetwórstwa Spożywczego „Wisła” w Warszawie. Zmarła 26 III 2010 r. w Warszawie. Została pochowana na cmentarzu Wilanowskim. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN BU 0259/436 t. 6, *Olechnowicz Andrzej*.
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

ALDONA RYMSZA „ALDONA” (1921–2009)

Urodziła się 29 VI 1921 r. w Małyszkach w powiecie postawskim w rodzinie szlacheckiej. Córka Zenona Samoty-Lenczewskiego i Marii z domu Łapin. Z zawodu była pielęgniarką. Została sanitariuszką w 5. Wileńskiej Brygadzie AK.

12 VI 1944 r. w Sużanach wyszła za mąż za Antoniego Rymszę „Maksa” – żołnierza 5. Wileńskiej Brygady AK. W 1946 r. ujawniła się w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Gdańsku. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim. Zmarła w 2009 r. Została pochowana w Prochowicach na Dolnym Śląsku. [I.B.]

Źródła:

- IPN Wr 502/225559, *Akta paszportowe Aldony Rymszy*.
- „Nie było czasu na strach...” *Z Janinę Wasiłojć-Smołęńską rozmawiają Marzena Kruk i Edyta Wnuk*, Szczecin 2009.

ANTONI RYMSZA „MAKS” (1914–1994)

Urodził się 14 IV 1914 r. w Helsinkach w polsko-fińskiej rodzinie jako syn Bolesława i Marty z domu Zechтинен. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rodzina osiedliła się w Świrze, na Wileńszczyźnie/Nowogródzczyźnie. W 1933 r. odbył służbę wojskową, kończąc ją jako podchorąży rezerwy artylerii. W 1937 r. mianowany został na stopień podporucznika rezerwy.

W wojnie obronnej 1939 r. walczył w 19. Pułku Artylerii Lekkiej, potem rozpoczął działalność konspiracyjną. Należał do Armii Krajowej, w której przyjął pseudonim „Maks”. Organizował siatkę konspiracyjną na terenie powiatu świrskiego. Od kwietnia 1943 r. służył w pierwszym polskim oddziale partyzanckim na Wileńszczyźnie dowodzonym przez por. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica” jako dowódca zwiadu konnego. W sierpniu 1943 r. oddział został rozbity przez rzekomo sojuszniczą partyzantkę sowiecką. „Maksowi” udało się zbiec i przyłączyć do oddziału dowodzonego przez mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”, który wkrótce został nazwany 5. Wileńską Brygadą AK. Rymszę mianowano dowódcą 3. plutonu. Wykonał wiele akcji, m.in. ratując Brygadę przed pogromem w bitwie pod Radziszami. Za postawę w walce został odznaczony Krzyżem Walecznych i mianowany do stopnia porucznika czasu wojny.

23 VI 1944 r. zgrupowanie oddziałów pod dowództwem por. Wincentego Wiącka „Rakoczego” dokonało akcji odwetowej w miejscowości Dubinki, w której życie straciło ponad 20 osób, także kobiety i dzieci. Była to reakcja na mord dokonany przez policję litewską na polskiej ludności 20 VI 1944 r. w miejscowości Gliniszki. Zginęło wówczas 39 Polaków, w tym również kobiety i dzieci. Jednym z pododdziałów dokonującym akcji odwetowej był pluton 5. Wileńskiej Brygady AK dowodzony przez Antoniego Rymszę „Maksa”.

Po rozwiązaniu struktur Brygady w styczniu 1945 r. dotarł do Białegostoku, gdzie uzyskał od swojego dowódcy zgodę na demobilizację. Pod zmienionym nazwiskiem wraz z żoną Aldoną mieszkał kolejno w Lublinie, Warszawie, Zaklikowie, Gdańsku i Choczewie, gdzie był współrzędcą majątku. Mimo ujawnienia się, w 1948 r. został aresztowany przez UB i przewieziony do Gdyni do siedziby Informacji Wojskowej. Przekazano go w ręce Armii Czerwonej, trafił do więzienia Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w Legnicy. W 1949 r. został skazany przez sowiecki trybunał wojskowy na karę śmierci, zamienioną na 25 lat zesłania na Kołymę.

Do Polski powrócił w 1959 r. Zmarł 4 lipca 1994 r. w Gdańsku. Został pochowany na cmentarzu w Prochowicach koło Legnicy. [A.Ch.]

Źródła:

- IPN Wr 502/225559, *Akta paszportowe Aldony Rymszy*.
- „Nie było czasu na strach...” *Z Janiną Wasiłowicz-Smoleńską rozmawiają Marzena Kruk i Edyta Wnuk*, Szczecin 2009.

FELIKS SELMANOWICZ „ZAGOŃCZYK” (1904–1946)

Urodził się 6 VI 1904 r. w Wilnie w rodzinie rzemieślniczej. Syn Franciszka i Anny z Zacharewiczów. Skończył pięć klas gimnazjum. Jako bardzo młody człowiek zgłosił się na ochotnika do walki w wojnie polsko-bolszewickiej, był związany z Oddziałem II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. W 1923 r. przeszedł do cywila. Pracował jako urzędnik.

25 VIII 1939 r. został zmobilizowany i skierowany do Korpusu Ochrony Pogranicza. Walczył przeciwko Armii Czerwonej. Po zakończeniu walk został osadzony przez Litwinów w obozie dla internowanych, skąd udało mu się zbiec. Po powrocie do Wilna włączył się w działalność konspiracyjną. Ponownie został aresztowany przez Litwinów, ale po 12 tygodniach odzyskał wolność, ponieważ brakowało dowodów świadczących o jego winie.

W styczniu 1944 r. wstąpił do 3. Wileńskiej Brygady AK por. Gracjana Fróga „Szczerebca”, następnie został przeniesiony do 5. Wileńskiej Brygady AK mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”, gdzie był zastępcą dowódcy plutonu. W maju 1944 r. został dowódcą kompanii w 4. Brygadzie ppor. Longina Wojciechowskiego „Ronina”. Po rozbrojeniu oddziału przez Sowietów został wraz z innymi żołnierzami internowany w Kałudze. Udało mu się zbiec z obozu, przedostać do Wilna. Następnie przy pomocy siatki konspiracyjnej wyjechał do Polski. Na przełomie 1945 i 1946 r. skontaktował się z „Łupaszka”, który powierzył mu funkcję dowódcy patrolu dywersyjnego. Do jego zadań należało zdobywanie funduszy, lekarstw, pozyskiwanie lokali konspiracyjnych, nowych członków oraz drukowanie i kolportowanie ulotek, które miały mieszkańcom Pomorza przybliżyć cele walki żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK.

8 VII 1946 r. został aresztowany i osadzony w areszcie śledczym w Gdańsku, po czym skazany na karę śmierci, utratę praw publicznych i honorowych oraz

przepadek mienia. Został rozstrzelany 28 VIII 1946 r. wraz z Danutą Siedzikówną „Inką”. Przez dziesięciolecia nie było znane miejsce ich pochówku. Dopiero w 2014 r. dzięki pracy zespołu kierowanego przez prof. Krzysztofa Szwagrzyka udało się odnaleźć i zidentyfikować szczątki „Zagończyka” i „Inki” na cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku. Tamże pochowano je godnie 28 sierpnia 2016 r.

„Zagończyk” był wielokrotnie nagradzany, m.in. Krzyżem Zasługi Wojsk Litwy Środkowej, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1920, Krzyżem Walecznych i innymi. [I.B.]

Źródła:

- Rychert Izabela, *Jeden z wyklętych. Feliks Selmanowicz „Zagończyk”*, Gdańsk 2011.

DANUTA SIEDZIKÓWNA „INKA” (1928–1946)

Urodziła się 3 IX 1928 r. w miejscowości Guszczewina na Podlasiu, jako druga córka Wacławy i Eugenii z Tymińskich. Uczęszczała do szkoły powszechnej w Narewce. Dom rodzinny Siedzików stanowiła leśniczówka Olchówka koło Narewki, gdyż Wacław Siedzik był leśniczym.

Po wybuchu II wojny światowej tereny te znalazły się pod okupacją sowiecką. Na rodzinę Danuty spadły sowieckie represje. 10 II 1940 r. ojciec dziewczyny został wywieziony na Syberię jednym z pierwszych transportów. Po aresztowaniu Wacława pozostała część rodziny musiała opuścić leśniczówkę. Kobiety zamieszkały w Narewce, gdzie przebywały także podczas okupacji niemieckiej. Eugenia Siedzik zaangażowała się w działalność Armii Krajowej, na skutek donosu jednego z sąsiadów została aresztowana w listopadzie 1942 r. i po brutalnym śledztwie we wrześniu 1943 r. rozstrzelana w lesie w okolicach Białegostoku.

W wieku 15 lat Danuta została sierotą, ale jednocześnie, podobnie jak matka, wstąpiła w szeregi AK, składając przysięgę wraz ze starszą siostrą Wiesławą w grudniu 1943 r. Siostry przeszły kurs sanitariuszek i rozpoczęły służbę w oddziale Stanisława Wołonczieja „Konusa”. W październiku 1944 r. Danuta zatrudniła się jako kancelistka w nadleśnictwie Narewka, godząc pracę z konspiracją.

Po zakończeniu II wojny światowej w czerwcu 1945 r. dziewczyna wraz z innymi pracownikami nadleśnictwa została aresztowana przez NKWD i UB pod zarzutem współpracy z podziemiem niepodległościowym. Gdy przewożono ich, prawdopodobnie do Białegostoku, konwój został zaatakowany przez żołnierzy

5. Wileńskiej Brygady AK, którzy uwolnili więźniów. W tych dramatycznych okolicznościach Danuta wstąpiła w szeregi 5. Wileńskiej Brygady AK pod dowództwem mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Przyjęła tu pseudonim „Inka”, na cześć przyjaciółki ze szkolnych lat. Jesienią 1945 r. Szendzielarz wydał rozkaz rozformowania Brygady na okres zimowy. „Inka” powróciła do normalnego życia. Rozpoczęła naukę w gimnazjum w Nierośnie, ukończyła dwie klasy, gdyż obawiając się zde-maskowania przez UB, przeniosła się na teren Warmii do miejscowości Miłomłyn, gdzie mieszkał jej ojciec chrzestny Stefan Obuchowicz, który znalazł jej zatrudnienie w nadleśnictwie Miłomłyn. „Inka” funkcjonowała pod fałszywym nazwiskiem Danuta Ina Zaleska.

Nie popracowała tam długo, gdyż pod koniec lutego nawiązała kontakt z wileńskimi partyzantami. W marcu 1946 r. „Inka” powróciła do oddziału, będąc wierna przysiędze, którą złożyła w grudniu 1943 r. Przydzielono ją do szwadronu Zdzisława Badochy „Żelaznego”, gdzie pełniła obowiązki sanitariuszki, a czasami łączniczki. Szwadron Badochy przeprowadził wiele akcji bojowych, w których sanitariuszka „Inka” wzięła udział, jak choćby w „rajdzie” z 19 V 1946 r., kiedy to szwadron rozbił siedem posterunków milicji i jeden UB. 10 VI 1946 r. uczestniczyła w potyczce oddziału w okolicach wsi Tulice. W walce został ranny dowódca Zdzisław Badocha. Oprócz niego Danuta opatrzyła także walczącego przeciwko szwadronowi milicjanta o nazwisku Mazur, któremu uratowała życie. Dziewczyna była bardzo lubiana w oddziale i dzielnie znosiła trudy partyzanckiego życia, o czym wspominał Olgierd Christa „Leszek”: „Była bardzo lubiana za skromność, a jednocześnie hart ducha. Znosiła trudy z równą chłopcom wytrzymałością, zwłaszcza psychiczną”.

To właśnie „Leszek” przejął dowództwo w szwadronie na czas rekonwalescencji „Żelaznego” i to właśnie on wysłał „Inkę”, jak się okazało, w ostatnią misję. 13 VII 1946 r. dziewczyna wyruszyła ze stacji Lipowa Tucholska do Gdańska, żeby zaopatrzyć oddział w lekarstwa, wymienić mapy oraz dowiedzieć się, co się działo z dowódcą szwadronu (Badocha zginął w czasie obławy 28 VI 1946 r., o czym partyzanci nie wiedzieli). Zgodnie z planem do Lipowej Tucholskiej Danuta miała powrócić 20 lipca.

19 VII 1946 r. sanitariuszka pojawiła się w Gdańsku-Wrzeszczu w konspiracyjnym mieszkaniu siostr Mikołajewskich przy ul. Wróblewskiego 7. Wiadomo, że w tym czasie w Gdańsku przebywał wujek dziewczyny Brunon Tymiński, który studiował na Politechnice Gdańskiej, oraz siostra Irena, jednak do ich spotkania z „Inką” nie doszło. Wieczór z 19 na 20 lipca mijał w bardzo dobrej atmosferze. Dziewczyny do późnych godzin nocnych śpiewały pieśni partyzanckie, nie wiedziały, że dom jest pod obserwacją miejscowego UB.

Nad ranem około 3.30 funkcjonariusze wkroczyli do mieszkania i aresztowali Danutę. Adres i datę pobytu dziewczyny UB poznało dzięki zdradzie łączniczki „Łupaszkii” Reginy Mordas. „Inka” została przewieziona do więzienia przy ul. Kurkowej w Gdańsku. 31 lipca nadzorujący śledztwo Andrzej Stawicki sporządził akt oskarżenia przeciwko Danucie, w którym wnioskował o karę śmierci dla sanitariuszki. Rozprawa miała miejsce 3 VIII 1946 r. Składowi sędziowskiemu przewodniczył mjr Adam Gajewski, oskarżycielem był chor. Wacław Krzyżanowski. „Inka” nie przyznała się do nieprawdziwych zarzucanych jej czynów. Po odczytaniu zeznań prokurator zażądał kary śmierci. Wyrok zapadł po krótkiej dwugodzinnej „rozprawie” i był zgodny ze stanowiskiem oskarżyciela. Danuta Siedzikówna była jedyną kobietą skazaną przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na karę śmierci. Jan Chmielowski, obrońca z urzędu, zwrócił się do Bolesława Bieruta z prośbą o łaskę. 19 VIII 1946 r. do gdańskiego więzienia dotarła decyzja odmowna.

Wyrok na „Ince” został wykonany 28 VIII 1946 r. Przed śmiercią Danuta zdołała przekazać z więzienia siostrze Mikołajewskiej gryps, w którym napisała: „Powiedźcie mojej babci, że zachowałam się jak trzeba”.

Ostatnie chwile życia legendarnej sanitariuszki 5. Wileńskiej Brygady AK są znane dzięki relacji ks. Mariana Prusaka, który w nocy z 27 na 28 VIII 1946 r. został wezwany do gdańskiego więzienia, gdzie wypowiadał skazaną. Ksiądz Prusak wspominał, że dziewczyna była niezwykle spokojna. Około godziny 6.00 rano do piwnic gdańskiego aresztu zostali przyprowadzeni skazani: Danuta Siedzikówna i Feliks Selmanowicz. Wyrok miało wykonać kilku żołnierzy uzbrojonych w pepesze. Po komendzie prokuratora mjr. Suchockiego padły strzały. Skazani zdążyli krzyknąć: „Niech żyje Polska!”. „Inka” nie została trafiona żadną kulą. Wtedy to dowódca plutonu ppor. Franciszek Sawicki z bliskiej odległości strzelił „Ince” w głowę. Bohaterska dziewczyna zginęła niespełna tydzień przed swoimi osiemnastymi urodzinami. Taką cenę zapłaciła za wierność przysiędze i wartościom, w które wierzyła.

10 VI 1991 r. Wydział Karny Wojewódzkiego Sądu w Gdańsku unieważnił wyrok wydany na „Inkę” przez Wojskowy Sąd Rejonowy. Przez długie lata nie było znane miejsca złożenia zwłok sanitariuszki. Wszystko zmieniło się we wrześniu 2014 r., kiedy to zespół pod przewodnictwem prof. Krzysztofa Szwaagrzyka z IPN odnalazł na cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku miejsce, gdzie „pochowano” doczesne szczątki „Inki”. 1 III 2015 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie członkowie rodziny Danuty Siedzikówny otrzymali notę identyfikacyjną potwierdzającą, że wśród odnalezionych znajduje się sanitariuszka „Inka”.

28 VIII 2016 r. na cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku odbył się państwowy pogrzeb Danuty Siedzikówny „Inki” oraz Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”

z udziałem najwyższych władz państwowych. Oboje zostali pochowani w Kwaterze Kombatanckiej. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 323/1, *Akta sprawy karnej przeciwko: Danuta Siedzikówna/Siedzik vel Ina Zalewska.*

MIKOŁAJ SPRUDIN „SZERSZEŃ” (1923–2015)

Urodził się 1 X 1923 r. w miejscowości Stracza w powiecie Świąciany. Syn Mikołaja i Marii z domu Kurowskiej. Jego pasją był film. W 1941 r. rozpoczął pracę w kinematografii jako asystent kroniki filmowej Litewskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej w Kownie. Zaangażował się w działalność konspiracyjną.

W 1944 r. wstąpił w szeregi 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej dowodzonej przez mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”. Przyjął pseudonim „Szerszeń”. W oddziale pełnił m.in. rolę fotografa. Jego autorstwa są najstojniejsze zdjęcia zgrupowania. Został internowany przez NKWD w obozie w Kałudze, skąd przyjechał do Polski w 1946 r.

Zamieszkał w Łodzi, gdzie rozpoczął pracę w Polskiej Kronice Filmowej na stanowisku samodzielnego operatora. Jeszcze w tym samym roku przeprowadził się do Sopotu. Mieszkał przy ul. Mickiewicza 27. Tu nawiązał kontakt z partyzantami wileńskimi, którzy przebywali na terenie Pomorza. Wykonywał zdjęcia do fałszywych dokumentów dla żołnierzy 5. Wileńskiej Brygady AK.

Został aresztowany 28 VI 1948 r. Przeszedł ciężkie śledztwo. Został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na 7 lat więzienia. Mury zakładu karnego opuścił w 1953 r. Powrócił do pracy w kinematografii. W latach 1956–1958 studiował zaocznie w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej w Łodzi. Rok po zakończeniu nauki zadebiutował jako operator filmów fabularnych. Był autorem zdjęć do 29 polskich filmów fabularnych, m.in. do III części serialu *Czterej pancerni i pies*.

Zmarł 24 I 2015 r. Został pochowany w Giżycku. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 328/4, *Akta w sprawie karnej przeciwko: Sprudin Mikołaj, współpraca z członkami oddziału mjr. Szendzielarza „Łupaszki”.*

WANDA PRIMO V. SWOLKIEN
SECUNDO V. SZENDZIELARZ (1906–1994)

Urodziła się 11 VIII 1906 r., pochodziła ze szlacheckiej rodziny Świątopętk-Mirskich. Była teściową Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. W czasie wojny zajmowała się córką majora, Barbarą. Po zakończeniu wojny Wanda wraz z wnuczką przeprowadziła się do Gdańska. Mieszkały najpierw przy ul. Liczmańskiego 6, potem przy Podhalańskiej. W związku z inwigilacją przez UB i grożącym aresztowaniem przeniosły się do Szczecina, gdzie zamieszkały razem z Marianem Szendzielarzem, bratem Zygmunta. Bezpieka wiedziała o pobycie rodziny w Szczecinie, ale uznała ją za niegroźną dla systemu komunistycznego. Wanda Swolkień zmarła 15 V 1994 r. Została pochowana na cmentarzu Centralnym w Szczecinie. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

STANISŁAW SZCZYKNO VEL STANISŁAW JANKOWSKI
VEL LEON SUCHODOLSKI „STACH” (1922–2018)

Urodził się 1 XII 1922 r. w Wilnie. W szeregi Armii Krajowej wstąpił w 1943 r. Służył w 77. pułku piechoty AK dowodzonym przez kpt. Stanisława Dedelisa ps. „Pal”. Posługiwał się pseudonimem „Stach”. Po wojnie zamieszkał się na terenie Pomorza. Tu nawiązał kontakt z konspiratorami wileńskimi, którzy służyli w 5. Wileńskiej Brygadzie AK. Sam wstąpił w szeregi tego zgrupowania w styczniu 1946 r. Został łącznikiem mjr. „Łupaszki”.

UB aresztowało go 28 VI 1946 r. w majątku Czernin koło Sztumu, w czasie akcji bezpieki, w której zginął Zdzisław Badocha „Żelazny”. 25 IX 1946 r. został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na 6 lat więzienia. Posiadał obywatelstwo amerykańskie. Zmarł 30 VIII 2018 r. Został pochowany na gdańskim cmentarzu Srebrzysko. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

BARBARA SZENDZIELARZ (1939–2012)

Urodziła się 16 XI 1939 r. w Wilnie. Córką Zygmunta i Anny z domu Swolkień. Dzieciństwo było dla niej bardzo trudnym okresem. Ojciec walczył w szeregach Armii Krajowej, dowodząc 5. Wileńską Brygadą. Matka rok po wybuchu wojny została wywieziona do Niemiec, gdzie zmarła 24 II 1945 r.

Dziewczyna była wychowana przez babcię Wandę Swolkień oraz dalszą rodzinę. Po zakończeniu wojny Barbara wraz z babcią zamieszkała w Gdańsku przy ul. Liczmańskiego 6. Ścigana przez Urząd Bezpieczeństwa wielokrotnie zmieniała nazwisko, ukrywała się w klasztorach. Na naukę w szkole nie było czasu i możliwości, gdyż dziewczyna była dla władzy ludowej córką „bandyty” „Łupaszki”.

Po wykonaniu wyroku na ojcu w 1951 r., Barbara ukrywała się na wsi, gdzie ciężko pracowała. Do końca swojego życia żyła bardzo skromnie. Zmarła 30 III 2012 r. w Warszawie. Nie doczekała informacji o odnalezieniu doczesnych szczątków „Łupaszki”. Została pochowana na warszawskich Powązkach, od 2016 r. spoczywa w grobie w rodzinnym ze swym ojcem Zygmuntem. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

ZYGMUNT SZENDZIELARZ „ŁUPASZKA” (1910–1951)

Urodził się 12 III 1910 r. w Stryju jako najmłodszy syn Karola i Eufrozyny z Osieckich. Uczęszczał do gimnazjum we Lwowie, a potem w Stryju.

Interesowała go służba wojskowa, dlatego wstąpił jako ochotnik do Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie-Ostrowi Mazowieckiej, którą ukończył 12 VIII 1932 r. jako kapral podchorąży. Edukację wojskową kontynuował w Szkole Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu

do 5 VIII 1934 r. Służbę w wojsku rozpoczął w 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich w Wilnie w stopniu podporucznika. W 1938 r. awansował na stopień porucznika. 28 I 1939 r. ożenił się z Anną Swolkień, z którą miał córkę Barbarę.

Po wybuchu II wojny światowej walczył jako dowódca 2. szwadronu w 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich. 10 września pułk został rozbity, a Szendzielarz z resztą 2. szwadronu przedostał się do pododdziałów ppłk. Świącieckiego. Zygmunt i jego żołnierze walczyli na szlaku od Lubartowa do Majdanu Sopockiego. Tam wszedł w skład Grupy Operacyjnej Kawalerii pod dowództwem gen. Władysława Andersa jako pododdział Kresowej Brygady Kawalerii dowodzonej przez płk. Jerzego Grobickiego. Formacje te próbowały przedostać się na Węgry, jednak zostały rozbite przez Niemców. Resztki oddziału, w tym Szendzielarz, dołączyły do Nowogródzkiej Brygady Kawalerii, która również chciała się przedostać na terytorium Węgier. Zygmunt nigdy nie dotarł do celu, trafił do niemieckiej niewoli, z której po kilku dniach zbiegł do Lwowa, gdzie mieszkała jego matka. Za walki w czasie wojny obronnej Rzeczypospolitej został odznaczony krzyżem Orderu Virtuti Militari V klasy.

Po zakończeniu działań wojennych na terenie Polski próbował przedostać się do Francji, gdzie odtwarzała się polska armia, ale okazało się to niemożliwe. Powrócił do Wilna, gdzie podjął kolejną nieudaną próbę opuszczenia Polski. To niepowodzenie spowodowało, że włączył się w działalność konspiracyjną. Początkowo angażował się w struktury tzw. Kół Pułkowych, gdzie przyjął pseudonim „Łupaszka” po słynnym ppłk. Jerzym Dąbrowskim. Do powyższej organizacji przystąpił pod koniec 1939 lub na początku 1940 r. We wrześniu 1940 r. działał w szeregach Wileńskiego Pułku Ułanów Śmierci, gdzie pełnił rolę dowódcy szwadronu. W 1943 r. Zygmunt znalazł się pod rozkazami Komendy Okręgu Wileńskiego AK. Został delegowany do oddziału partyzanckiego ppor. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”, gdzie objął dowództwo pierwszego oddziału partyzanckiego.

W październiku 1943 r. oddział Szendzielarza liczył ponad sto osób i przyjął nazwę 5. Wileńskiej Brygady AK, zwanej także Brygadą Śmierci. Zgrupowanie to walczyło zarówno z Niemcami, jak i Sowietami. Został odznaczony przez Komendanta Okręgu Wileńskiego AK płk. Aleksandra Krzyżanowskiego Krzyżem Walecznych. W kwietniu 1944 r. wpadł przypadkowo w domu swojej teściowej w ręce Litwinów, którzy przekazali go Niemcom. Hitlerowcy zaproponowali mu współpracę wojskową przeciwko partyzantce sowieckiej. Szendzielarz odmówił, ale Niemcy wypuścili go wolno w ramach aktu dobrej woli wobec władz Okręgu Wileńskiego AK. W maju 1944 r. Brygada „Łupaszki” weszła w skład Zgrupowania nr 2 dowodzonego przez mjr. Mieczysława Potockiego, a w lipcu została przesunięta do Zgrupowania nr 1 pod dowództwem mjr. Antoniego Olechnowicza „Pohoreckiego”, co było przygotowaniem do operacji „Ostra Brama”, w której finalnie 5. Wileńska Brygada AK nie wzięła udziału.

W związku z narastającym zagrożeniem ze strony sowieckiej 23 VII 1944 r. „Łupaszka” podjęła decyzję o rozformowaniu oddziału i przebijaniu się w małych grupach na Zachód. Po dwóch miesiącach Brygada wznowiła działalność na terenie Białostockizny, podporządkowała się komendantowi Okręgu Białostockiego AK ppłk. Władysławowi Liniarskiemu „Mścisławowi”, który awansował Szendzielarza do stopnia majora.

W lutym 1945 r. Zygmunt został komendantem partyzantki Okręgu Białostockiego. Do głównych zadań 5. Wileńskiej Brygady AK należała walka z oddziałami Armii Czerwonej, „ludowego” Wojska Polskiego, KBW, NKWD, UB i MO. Likwidowano także członków PPR i agenturę komunistyczną. W tym czasie zgrupowanie „Łupaszki” liczyło około 200 ludzi. We wrześniu 1945 r. Szendzielarz dostał rozkaz rozformowania oddziału, jednak nie zrezygnował z walki przeciwko komunistom. W tym samym miesiącu Zygmunt przyjechał do Gdańska, w październiku spotkał się tam z ppłk. Antonim Olechnowiczem „Pohoreckim”. Szendzielarz dostał zgodę na utworzenie tzw. patroli dywersyjnych, które rozpoczęły działalność w styczniu 1946 r. Jednocześnie major prowadził intensywną akcję informacyjną, kolportując ulotki, w których pisał: „Nie jesteśmy żadną bandą jak nas nazywają zdrajcy i wyrodni synowie naszej ojczyzny. My jesteśmy z miast i wiosek polskich...”.

Jeszcze w styczniu 1946 r. Szendzielarz za zgodą Olechnowicza powołał do życia 6. Wileńską Brygadę AK działającą na Podlasiu, a w kwietniu odtworzył 5. Wileńską Brygadę AK operującą na terenie Pomorza oraz Warmii i Mazur w liczbie 80 partyzantów. Na tym obszarze dali się mocno we znaki ludowej władzy. Potrafili przeprowadzić miesięcznie 30 akcji bojowych. Z upływem czasu i kolejnymi

aresztowaniami wśród podkomendnych „Łupaszki” impet Brygady małał. W 1947 r. działania miały charakter defensywny, stan osobowy zgrupowania wynosił około 40 ludzi. Po rozmowach z podkomendnymi major podjął decyzję o zaprzestaniu walki i powrocie do cywilnego życia, jednocześnie zapewniając żołnierzom możliwość powrotu do konspiracji. Zamieszkał w miejscowości Królowe nieopodal Głubczyc na Śląsku Opolskim. Zagrożony aresztowaniem przeniósł się do Zakopanego, a potem zamieszkał w Osielcu, wsi między Jordanowem a Makowem Podhalańskim. Utrzymywał stały kontakt z 6. Wileńską Brygadą AK. W ramach szeroko zakrojonej „Akcji X”, prowadzonej przez UB przeciwko środowisku wileńskiemu, Szendzielarz został aresztowany 30 VI 1948 r. w Osielcu i przewieziony do Warszawy, gdzie osadzono go w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Przeszedł ciężkie i brutalne śledztwo. 23 X 1950 r. rozpoczął się proces członków Okręgu Wileńskiego AK. Skład sędziowski pod przewodnictwem Mieczysława Widaja skazał Zygmunta Szendzielarza na 18-krotną karę śmierci. Wykonanie wyroku nastąpiło 8 II 1951 r. Wyprowadzono go z celi o godzinie 19.30. Do kolegów z celi śmierci miał zwrócić się słowami: „Z Bogiem, Panowie”. „Łupaszka” został zamordowany o godzinie 20.15. Jego ciało pogrzebano w nieznanym miejscu na warszawskich Powązkach. W 1993 r. Izba Wojskowa Sądu Najwyższego unieważniła wyrok z 1950 r. uznając, że mjr. Szendzielarz działał na rzecz niepodległego Państwa Polskiego. W 2013 r. w wyniku prac ekshumacyjnych prowadzonych przez IPN na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie, w tzw. Kwaterze „Ł” odnaleziono doczesne szczątki mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Jego państwowy pogrzeb z udziałem Prezydenta RP odbył się 24 IV 2016 r. Awansowany pośmiertnie do stopnia podpułkownika, spoczął na Powązkach Wojskowych obok córki Barbary. Był jednym z najwybitniejszych polskich dowódców partyzanckich. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN BU 024/103, *Niepodległościowe podziemie zbrojne – Okręg Wileński AK*.
- AIPN Wr 049/145, *Reakc. banda terr.-rab. d-ca Zygmunt Szendzielarz ps. „Łupaszko”*.
- IPN BU 01439/57 t. 1, *Akta śledztwa dotyczące: Zygmunt Szendzielarz ps. „Łupaszko”*.

ALEKSANDER TOMASZEWSKI „BOŃCZA” (1904–1949)

Urodził się 12 XII 1904 r. w Wilnie. Syn Albina i Marii z Romanowskich. Należał do harcerstwa. W 1926 r. rozpoczął służbę wojskową w 86. pułku piechoty w Mołodecznie. W stopniu podporucznika w 1932 r. został wcielony do 5. pułku piechoty Legionów w Wilnie. 1 września objął stanowisko dowódcy plutonu. Trzy lata później otrzymał awans na stopień porucznika. Został odznaczony medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Podczas wojny obronnej we wrześniu 1939 r. walczył jako dowódca 2. kompanii ciężkich karabinów maszynowych 1. pułku piechoty Legionów w okolicach Narwi. Uniknął niewoli niemieckiej, przedostał się do Wilna. Po wkroczeniu Sowietów zaangażował się w działania konspiracyjne, został komendantem Dzielnic E Garnizonu Miasta Wilna w strukturach Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej. Udało mu się zabezpieczyć archiwum, broń i amunicję. W 1944 r. uczestniczył w walkach o Wilno.

Po zakończeniu wojny Aleksander przeniósł się na teren Polski pojałtańskiej. Najpierw zamieszkał w Jeleniej Górze, potem przeniósł się do Wrocławia. Działał dalej w konspiracji, pozostając w kontakcie z dowódcą Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK ppłk. Antonim Olechnowiczem „Pohoreckim”. Został mianowany szefem siatki wywiadowczej Okręgu na Dolnym Śląsku. Utrzymywał łączność z organizacjami młodzieżowymi we Wrocławiu, Gdańsku i Łodzi. Znajdował się w ścisłym kierownictwie sztabu Komendy Eksterytorialnego Okręgu Wileńskiego AK. Jego mieszkanie było lokalem kontaktowym oraz miejscem przechowywania archiwalnych dokumentów z czasów konspiracji wileńskiej.

Został aresztowany 26 VI 1948 r. razem z ppłk. Olechnowiczem w swoim wrocławskim mieszkaniu podczas „Akcji X” wymierzonej w polskie podziemie niepodległościowe z Wileńszczyzny. Został przewieziony do więzienia na warszawskim Mokotowie. 20 I 1949 r. został skazany na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie. Wyrok wykonano 13 VI 1949 r. w więzieniu przy ul. Rakowieckiej.

W 1991 r. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego uznał wyrok skazujący Aleksandra Tomaszewskiego za nieważny. Jego szczątki zostały odnalezione 20 V 2013 r. przez zespół prof. Krzysztofa Szwaagrzyka z IPN na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie w tzw. Kwaterze „Ł”. Nota identyfikacyjna została wręczona rodzinie w Pałacu Prezydenckim w Warszawie 28 IX 2014 r. Pochowano go 27 IX 2015 r. w Panteonie – Mauzoleum Żołnierzy Wyklętych. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN BU 944/428, *Tomaszewski Aleksander 20.01.1949 r.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

BOLESŁAW TURWID „BOLEK” (1925–1949)

Urodził się 15 XII 1925 r. w Wilnie. Syn Zygmunta i Katarzyny z Mikulewskich. Wcześniej został sierotą, wychowała go ciocia Zofia Dorato. Po wybuchu II wojny światowej zaangażował się w działalność konspiracyjną. Działał w Ośrodku Dywersyjnym AK „Ignalino”. W 1944 r. wstąpił w szeregi 4. Wileńskiej Brygady AK. Był podkomendnym ppor. Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Po rozbrojeniu oddziału został internowany w obozie w Kałudze. Zwolniony w styczniu 1946 r., przyjechał do Gdyni, gdzie zamieszkał przy ul. Morskiej 153. Nawiązał kontakt z przebywającymi w Gdańsku partyzantami wileńskimi. Przystąpił do 5. Wileńskiej Brygady AK pod dowództwem mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Został aresztowany przez UB 19 VII 1946 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku skazał go na karę dożywotniego pozbawienia wolności, zamienioną później na 15 lat. Wyrok odbywał w zakładzie karnym w Sztumie, gdzie zachorował na gruźlicę. Został przeniesiony do więzienia w Gdańsku, w którym zmarł 2 III 1949 r. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 146/3, *Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko Krystynie Lemków.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

HENRYK URBANOWICZ „ZABAWA”

VEL HENRYK DOMAŃSKI (1926–1949)

Urodził się 20 IV 1926 r. w Wilnie. Syn Kazimierza i Heleny z domu Paszkiewicz, był młodszym bratem Tadeusza. Uczęszczał do Gimnazjum Męskiego im. Króla Zygmunta Augusta w Wilnie. Należał do 13. Wileńskiej Drużyny Harcerzy, tzw. Czarnej Trzynastki.

Po wybuchu II wojny światowej działał w konspiracyjnym harcerstwie. Wstąpił w szeregi Armii Krajowej na przełomie 1942/1943 r. Służył w Dzielnicy D Garnizonu Miasta Wilna. W maju 1943 r. zdał maturę. W czerwcu 1944 r. wraz z harcerzami z Szarych Szeregów odbył staż bojowy w 3. Wileńskiej Brygadzie AK dowodzonej przez por. Gracjana Fróga „Szczerbca”. Najpierw pełnił rolę zastępcy drużynowego, potem dowodził 3. drużyną 2. plutonu 3. kompanii pod dowództwem ppor. Jana Kasprzyckiego. Brał udział we wszystkich potyczkach oddziału, łącznie z atakiem na Wilno. 17 VII 1944 r. uciekł z kolumny jeńców NKWD, powrócił do Wilna i ponownie zaangażował się w działania konspiracyjne. Z powodu zagrożenia aresztowaniem w styczniu 1945 r. przeniósł się do oddziału Armii Krajowej Samoobrony Czynnej Ziemi Wileńskiej, operującej w Puszczy Rudnickiej.

3 VI 1945 r. pod fałszywym nazwiskiem wyjechał do Gdańska. Rozpoczął pracę jako kontroler powiatu gdańskiego w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym. Później zatrudnił się jako rybak w Spółdzielni Rybackiej „Wspólnota Morska”. Utrzymywał kontakt z partyzantami wileńskimi przebywającymi na terenie Pomorza.

14 IV 1946 r. wstąpił do odtworzonej 5. Wileńskiej Brygady AK, służąc w szwadronie ppor. Zdzisława Badochy „Żelaznego”. 25 VII 1946 r. został ranny podczas potyczki z Korpusem Bezpieczeństwa Wewnętrznego koło stacji kolejowej Lipowa Tucholska. Po demobilizacji oddziału zamieszkał w Bydgoszczy, a następnie w Łodzi, gdzie rozpoczął studia ekonomiczne na Wydziale Prawno-Ekonomicznym miejscowego uniwersytetu. W czerwcu 1947 r. przeniósł się do Wrocławia. Tu podjął studia historyczne. Przez cały ten czas utrzymywał kontakty ze środowiskiem wileńskim.

Został aresztowany przez UB 12 VII 1948 r. w trakcie ogólnopolskiej „Akcji X” wymierzonej w konspirację wileńską. 31 I 1949 r. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał Urbanowicza na karę śmierci. 6 V 1949 r. „Zabawa” o godzinie 19.00 został rozstrzelany w więzieniu przy ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu, a zwłoki pogrzebanow nieznanym miejscu na cmentarzu Osobowickim. Szczątki Urbanowicza odnaleźli pracownicy IPN w ramach poszukiwań miejsc pochówku ofiar stalinizmu. Jego pogrzeb z honorami wojskowymi odbył się 3 IV 2012 r. na cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN BU 0175/77, *Ośrodek Mobilizacyjny Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej*.
- AIPN Wr 155/27 t. 2, *Urbanowicz Henryk vel Domański Henryk*.
- AIPN Wr 1/100, *Urbanowicz Henryk, ps. Zabawa*

- AIPN Wr 049/148, *Nielegalna Organizacja Grupa Młodzieżowa Ośrodka Mobilizacyjnego Wileńskiego Okręgu Armii Krajowej działającej na terenie województwa gdańskiego, łódzkiego i wrocławskiego w okresie od 18-11-1946 r. do lipca 1948 r.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

TADEUSZ URBANOWICZ „MOSKITO” (1923–1946)

Urodził się 1 III 1923 r. w Wilnie jako starszy syn Kazimierza i Heleny z domu Paszkiewicz. Związany z wileńskim harcerstwem, należał do 13. Wileńskiej Drużyny Harcerzy, tzw. Czarnej Trzynastki.

W czasie wojny wstąpił w szeregi Armii Krajowej, służył w 3. Brygadzie Wileńskiej AK, a następnie w 2. szwadronie 5. Brygady Wileńskiej na Białostocczyźnie.

Po zakończeniu zmagani wojennych w czerwcu 1945 r. wyjechał do Gdańska. W kwietniu 1946 r. wstąpił ponownie w szeregi odtwarzanej na Pomorzu 5. Wileńskiej Brygady AK. Najpierw był podkomendnym Zdzisława Badochy „Żelaznego”, a od lipca pozostawał pod komendą jego zastępcy Olgierda Christy „Leszka”. 9 X 1946 r. w miejscowości Brzeziny niedaleko jeziora Tleń podczas potyczki z patrolem milicji Tadeusz został ciężko ranny w nogę. Nie chcąc narażać kolegów z oddziału na transportowanie rannego, krzyknął „Czołem chłopaki”, po czym popełnił samobójstwo, strzelając sobie w głowę. Partyzanci pochowali „Moskito” na pobliskim cmentarzu ewangelickim w Jakubowie.

W 1995 r. rodzina ekshumowała jego szczątki i pochowała je na gdańskiej nekropolii Srebrzysko. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

*JANINA WASIŁOJĆ-SMOLEŃSKA „JACHNA”
(1926–2010)*

Urodziła się 7 II 1926 r. w majątku Tarkowszczyzna na Litwie. Córką Wiktora i Marii z domu Fomin. Lata młodzieńcze spędziła w Dukaszach i Święcianach, gdzie wstąpiła do drużyny harcerskiej. Rozpoczęła naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. J. Piłsudskiego w Dukaszach. Po agresji niemieckiej na Polskę musiała porzucić szkołę. Wraz z rodzicami zagrożona aresztowaniem przez

Litwinów przeniosła się do Podbrodzia, a potem do Miadzioła na Białorusi. Tam rozpoczęła pracę jako nauczycielka. Po odmowie przyjęcia obywatelstwa białoruskiego została zwolniona ze szkoły. Znalazła nowe zatrudnienie w urzędzie miasta. Widmo kolejnego aresztowania spowodowało, że 7 VI 1943 r. Janina wraz ze swoimi rodzicami wstąpiła w szeregi oddziału partyzanckiego Antoniego Burzyńskiego „Kmicica” i przyjęła pseudonim „Jachna”. Na początku została jej przydzielona funkcja strzelca, potem sanitariuszki. Na przełomie sierpnia i września 1943 r., kiedy partyzanci sowieccy pod dowództwem ppłk. Fiodora Markowa wymordowali część oddziału „Kmicica”, Janina jako nieliczna z ocalałych została wcielona do komunistycznej partyzantki, podporządkowanej Związkowi Patriotów Polskich. Podjęta próba ucieczki zakończyła się schwytaniem „Jachny” przez Niemców. Dzięki przekupieniu jednego z żołnierzy niemieckich uniknęła wywózki na roboty przymusowe. W październiku 1943 r. powróciła w rodzinne strony i znów znalazła się w szeregach Armii Krajowej.

Rozpoczęła służbę w 5. Wileńskiej Brygadzie AK dowodzonej przez mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”. Na początku została przydzielona do oddziału Antoniego Rymczy „Maksa”, a potem trafiła pod rozkazy Longina Wojciechowskiego „Ronina”. Ostatecznie pełniła funkcję sanitariuszki w oddziale dowodzonym przez Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Kilka dni po bitwie pod Krawczunami i zajęciu Wilna przez Sowieców została przez nich internowana w obozie w Miednikach Królewskich, potem przeniesiono ją do wileńskiego więzienia na Łukiszkach. Zwolnienie z więzienia uzyskała dzięki jednemu z funkcjonariuszy NKWD, któremu w czasie działań wojennych uratowała życie. Rozpoczęła pracę w Komisji Ewakuacyjnej w Wilnie, która zajmowała się organizowaniem transportów do Polski.

We wrześniu 1945 r. wraz z rodzicami opuściła Wilno i przyjechała do Sopotu, gdzie eksternistycznie zdała maturę i rozpoczęła studia medyczne, najpierw

w Poznaniu, a potem w Akademii Medycznej w Gdańsku. W 1946 r. nawiązała łączność z „Zagończykiem”, który, podobnie jak inni partyzanci wileńscy, prowadził działalność konspiracyjną na Pomorzu. Janina wspierała Selmanowicza w jego działalności poprzez redagowanie druków i kolportaż ulotek. W maju 1946 r. powróciła do służby w partyzantce. Dołączyła do szwadronu swojego przyszłego męża Leona Smoleńskiego „Zeusa”. Ponownie została sanitariuszką. Ze szwadronem przeszła cały szlak bojowy na Warmii i Mazurach oraz w Borach Tucholskich. Po rozformowaniu oddziału w listopadzie 1946 r. „Jachna” pojechała do Zielonej Góry. Tu rozpoczęła kurs PCK, który dawał możliwość pracy w szpitalu.

W styczniu 1947 r. Janina została aresztowana i przewieziona do Bydgoszczy, gdzie poddano ją brutalnemu śledztwu. 8 III 1949 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Bydgoszczy skazał ją na dwukrotną karę śmierci, co było najwyższym wyrokiem w tym procesie. Ostatecznie wyrok zamieniono na 15 lat więzienia. Areszt w Fordonie opuściła na fali tzw. odwilży 21 V 1956 r.

Przeprowadziła się do Szczecina, do swojej matki. Ukończyła studia polonistyczne, wykładała na Uniwersytecie Szczecińskim. Do upadku systemu komunistycznego była inwigilowana przez Służbę Bezpieczeństwa. W 1991 r. sąd unieważnił wyrok komunistycznego wymiaru sprawiedliwości wobec „Jachny”.

Zmarła 5 VIII 2010 r. Została pochowana na cmentarzu Centralnym w Szczecinie. Była odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Armii Krajowej oraz Medalem Wojska Polskiego. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN By 00118/12, *Akta kontrolno-śledcze WUBP/ KW MO Bydgoszcz. Część II.*
- AIPN By 070/434, *Akta śledztwa w sprawie przynależności do powojennej organizacji niepodległościowej prowadzonej przeciwko: Szendzielarz Zygmunt i in.*

MARIA WASIŁOJC „MAMA” (1905–1985)

Urodziła się 14 IV 1905 r. w Omsku jako córka Aleksego i Melanii z domu Mudrych. Z wykształcenia była nauczycielką. W czasie II wojny światowej należała do Armii Krajowej. W 1943 r. pomagała w oddziale Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”, zajmując się kuchnią i żywywieniem partyzantów. Do powyższego zgrupowania należał mąż Marii Wiktor oraz córka Janina. Podczas likwidacji oddziału „Kmicica” przez

Sowietów Marii wraz z mężem i córką udało się zbiec. Wszyscy powrócili do służby jesienią 1943 r. w strukturach 5. Wileńskiej Brygady AK mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”.

Po zakończeniu II wojny światowej Maria zamieszkała w Sopocie, gdzie nawiązała kontakt z przebywającymi tam konspiratorami wileńskimi. Jej mieszkanie przy ul. Grunwaldzkiej 25 stanowiło punkt kontaktowy dla patrolu ppor. Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”. Została aresztowana w Szczecinie przez funkcjonariuszy UB 26 VIII 1948 r. w ramach ogólnopolskiej „Akcji X” wymierzonej w polskie podziemie niepodległościowe z Wilna. Zwolniono ją z więzienia 24 III 1949 r. z powodu braku dostatecznych dowodów winy. Zmarła 2 V 1985 r. Została pochowana na cmentarzu Centralnym w Szczecinie. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

FRANCISZEK WIELKI (?–?)

Współpracował z żołnierzami 5. Wileńskiej Brygady AK podczas ich działalności na Pomorzu. Mieszkanie należące do Wielkiego przy ul. Sienkiewicza 12 w Gdańsku służyło jako lokal kontaktowy. Korzystali z niego m.in. ppor. Antoni Rymsza „Maks” i Stanisław Szczykno „Stach”. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

HENRYK WOJCZYŃSKI „MERCEDES” (?–1946)

Urodził się w Bydgoszczy. Do 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej dołączył 29 I 1946 r. Najpierw służył w szwadronie Zdzisława Badochy „Żelaznego”, a potem Henryka Wieliczki „Lufy”. Wojczyński był cenionym kierowcą w szeregach partyzantów. Na terenie Warmii i Mazur dowodził patrolami bojowymi.

W dowód uznania za żołnierską odwagę Wojczyński otrzymał w kwietniu 1946 r. z rąk dowódcy Brygady mjr. Zygmunta Szendzielarza

„Łupaszki” złoty sygnet z napisem „Przyjacielowi, żołnierzowi – Łupaszko”. 28 X 1946 r. został ciężko ranny odłamkiem granatu podczas potyczki z grupą operacyjną MO w powiecie Nidzica. Koledzy z oddziału próbowali ściągnąć pomoc lekarską do rannego, ale bezskutecznie.

„Mercedes” zmarł 30 X 1946 r. w okolicach Stawigudy nad jeziorem Jełguń. Zwłoki Wojczyńskiego wraz z przygotowanym krzyżem i napisem „śp. kpr. Mercedes, żołnierz 5 Wileńskiej Brygady AK zginął na polu chwały za Ojczyznę” zostały przekazane zaprzyjaźnionej rodzinie Parbalników ze wsi Wymój w gminie Stawiguda. Ze strachu przed UB rodzina poinformowała o tym fakcie funkcjonariuszy MO, którzy aresztowali Parbalników. Po upływie tygodnia szwadron „Lufy” powrócił do wioski Wymój, by dokonać pochówku kolegi z oddziału, jednak ze względu na aresztowanie rodziny i zabranie ciała przez milicję, nie było to możliwe. Do dziś nie jest znane miejsce pogrzebania zwłok Henryka Wojczyńskiego. [A.Ch.]

Źródła:

- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.

ZDZISŁAW ZIELEŃ „ORLIK” (1926–1987)

Urodził się 12 VI 1926 r. w Wilnie. Syn Aleksandra i Aleksandry z domu Piaseckiej. Związany przed wojną z harcerstwem, po jej wybuchu i zajęciu Wilna przez Sowieców rozpoczął naukę w gimnazjum, nie zrywając przy tym kontaktów ze środowiskiem harcerskim.

W 1941 r. wstąpił do Szarych Szeregów, a we wrześniu 1942 r. do Armii Krajowej. Służył w Dzielnicy D Konspiracyjnego Garnizonu Miasta

Wilna dowodzonej przez legendę wileńskiego harcerstwa kpt. Józefa Grzesiaka „Czarnego”. Do zadań Zdzisława należały sabotaż, kolportowanie czasopism konspiracyjnych oraz wywiad.

W czerwcu 1944 r. wstąpił w szeregi 3. Wileńskiej Brygady AK, gdzie odbył szkolenie bojowe. Uczestniczył w operacji „Ostra Brama”, za którą otrzymał Krzyż Walecznych. Działania wojskowe zakończył 17 VII 1944 r., kiedy jego zgrupowanie zostało rozbrojone przez Sowieców. Uniknął aresztowania, przedostał się do Wilna i pozostawał w ukryciu. Na początku stycznia 1945 r. Zielen przystąpił do oddziału partyzanckiego Jerzego Bronikowskiego. Zgrupowanie to działało w powiecie

wileńsko-trockim, chroniło polską ludność przed Sowietami. Po rozwiązaniu oddziału powrócił do Wilna.

30 V 1945 r. w ramach transportu repatriacyjnego wyjechał z matką do Polski pojałtańskiej. Zieleń przebywał m.in. w Łodzi, Bydgoszczy, Lublinie, ostatecznie zamieszkał w Gdańsku. Tu nawiązał kontakt z wileńskimi konspiratorami na czele z mjr. Zygmuntem Szendzielarzem „Łupaszka”. Został stałym i zaufanym współpracownikiem 5. Wileńskiej Brygady AK. W marcu 1946 r. zaczął działać w patrolu dywersyjnym Brygady, a w lipcu 1946 r. dołączył do szwadronu sierż. Olgierda Christy „Leszka”. Brał udział w słynnej potyczce z grupą operacyjną Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w okolicach stacji kolejowej w Lipowej Tucholskiej. Jako szeregowy żołnierz uczestniczył we wszystkich akcjach bojowych oddziału. Jego ostatnią, zakończoną powodzeniem misją było zdobycie dodatkowych pieniędzy na działalność oddziału oraz nawiązanie kontaktu z dowódcą, który przebywał na leczeniu w Łodzi. Podczas spotkania z Olgierdem Christą poprosił o zwolnienie ze służby z przyczyn osobistych. Powrócił do Gdańska. Podjął naukę w liceum ogólnokształcącym. Należał do tzw. grupy młodzieżowej Okręgu Wileńskiego AK. Ujawnił się przed UB w Gdańsku 25 IV 1947 r.

Został aresztowany 4 VII 1948 r. i po ciężkim śledztwie skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na karę 12 lat pozbawienia wolności, utratę na 5 lat publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz przepadek mienia. O łaskę dla syna występowała matka, co poskutkowało zwolnieniem 28 III 1954 r. z odbywania reszty wyroku. Na wolność wyszedł 2 IV 1955 r. Zaczął naukę w Technikum Budowlanym w Gdańsku, które ukończył w 1959 r., zdając maturę. Naukę łączył z pracą w Przedsiębiorstwie Wodno-Kanalizacyjnym. Na emeryturę przeszedł w 1981 r. „Orlik” aktywnie wspierał niezależny ruch harcerski – pełnił funkcję przewodniczącego Patronatu Rodziców oraz członka kapituły Stopni Harcerskich Drużyny im. Stefana Wyszyńskiego „Czarnej Trzynastki Maryi” przy kościele św. Elżbiety w Gdańsku.

Zmarł 27 III 1987 r. Został pochowany na gdańskim cmentarzu Srebrzysko. Dzięki staraniom żony 19 VIII 1991 r. Wydział IV Karny Sądu Wojewódzkiego w Gdańsku unieważnił wyroki wydane przez komunistyczny wymiar „sprawiedliwości”. [A.Ch.]

Źródła:

- AIPN Gd 112/77 t. 1 i t. 2, *Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko: Benedykt Urbanowicz i in.*
- Łabuszewski T., *5 Brygada Wileńska AK na Pomorzu, Warmii i Mazurach 1945–1947*, Warszawa 2017.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 2014.

LOKALIZACJA MIEJSC OPISANYCH W PRZEWODNIKU

GDYNIA

40

43 41
42

SOPOT

37 34
36 39 38
35

29

4 5
1 2 3
6

8 16 18 17 21
12 10 27 11
20 14 25 9 13 7 15
19 23 22
24 28 26

GDAŃSK

30
31

33

32

MORZE BAŁTYCKIE

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

ISBN: 978-83-8229-721-8